

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»**

**«Ο ρόλος της Κ.Α.Π. στην αγροτική ανάπτυξη της
Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος και η σχέση της με την
στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης»**

**Επιβλέποντες: Αστέριος Χουλιάρης
Σήφης Πλουμάκης**

**Καλλιόπη Τσαμπάζη
Α.Μ. 3033201701030**

Κόρινθος, Νοέμβριος 2018



**University of Peloponnese
Faculty of social and Political Sciences
Department of Political Studies and International
Relations**

**Master Program in
« Governance and Public Policies»**

**“The role of the CAP in the rural development of the
Region of Western Greece and its relation to the
strategy of smart specialization”**

**Supervisors: Asteris Huliaras
Sifis Plimakis**

Kalliopi Tsampazi

Corinth, November 2018

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας την Διπλωματική μου Εργασία, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά αρχικά τους επιβλέποντες καθηγητές μου κ. Αστέριο Χουλιάρα και κ. Σήφη Πλυμάκη για την υποστήριξη και τη βοήθεια που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης της εργασίας.

Επιπλέον, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, για τα εφόδια και τις γνώσεις που μου παρείχαν.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τη Δώρα Λ. και τον Κωστή Β. για την στήριξη που μου παρείχαν και σε αυτό το βήμα της ζωής μου.

«Ο ρόλος της Κ.Α.Π. στην αγροτική ανάπτυξη της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος και η σχέση της με την στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης»

Σημαντικοί Όροι: ΚΑΠ, Αγροτική Ανάπτυξη, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης

Περίληψη

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία πραγματεύεται τον ρόλο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στην αγροτική ανάπτυξη της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας και την σχέση που μπορεί να υπάρξει με την στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης. Ειδικότερα, στόχος της εργασίας είναι η παρουσίαση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και η αξιολόγηση της συμβολής της στην αγροτική ανάπτυξη της χώρας και ιδίως στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Επίσης, επιχειρείται η συσχέτιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής με την στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης, όπως αυτή εφαρμόζεται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος. Τέλος, εξετάζονται οι σύγχρονες τάσεις και προοπτικές που διαμορφώνονται για την αγροτική πολιτική στην χώρα και ιδίως στην Περιφέρεια που εξετάζεται.

Αναφορικά με την μεθοδολογία που χρησιμοποιείται, πρόκειται για βιβλιογραφική αναζήτηση σε διεθνείς βάσεις δεδομένων όπως είναι το Google Scholar, το Scopus κτλ. και ιδίως σε επιστημονικά περιοδικά που μελετάνε ζητήματα ανάπτυξης και οικονομίας, καθώς και ζητήματα αγροτικής ανάπτυξης. Επίσης, χρησιμοποιούνται σχετικά συγγράμματα και ηλεκτρονικές πηγές για την άντληση στατιστικών δεδομένων που αφορούν την ΚΑΠ.

“The role of the CAP in the rural development of the Region of Western Greece and its relation to the strategy of smart specialization”

Keywords: *CAP, Rural Development, Region of Western Greece, Smart Specialization Strategy*

Abstract

This diploma thesis deals with the role of the Common Agricultural Policy in the rural development of the Region of Western Greece and the relationship that can exist with the strategy of smart specialization. In particular, the aim of this thesis is to present the Common Agricultural Policy and to evaluate its contribution to the rural development of the country and especially to the Region of Western Greece. It is also attempted to link the Common Agricultural Policy with the smart specialization strategy as applied to the Region of Western Greece. Finally, the current trends and prospects for rural policy in the country and especially in the Region of Western Greece under consideration are examined.

Regarding the methodology used, this is a bibliographic search in international databases such as Google Scholar, Scopus, etc., especially in scientific journals that study development and economy issues, as well as rural development issues. Relevant books and electronic resources are also used to extract CAP data.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη της συγγραφέως και οι επιβλέποντες, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Η δηλούσα

Καλλιόπη Τσαμπάζη

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	iii
Περίληψη.....	iv
Abstract	v
Κατάλογος Πινάκων.....	ix
Κατάλογος Διαγραμμάτων	x
Συντομογραφίες.....	xi
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Κοινή Αγροτική Πολιτική – Κ.Α.Π.	3
1.1 Ορισμός-Λόγοι καθιέρωσης Κοινής Αγροτικής Πολιτικής	3
1.2 Ιστορική αναδρομή Κ.Α.Π.	5
1.3 Κ.Α.Π. 2007-2013	7
1.4 Κ.Α.Π. 2014-2020	10
1.5 Εφαρμογές της Κ.Α.Π. στην Ελλάδα	13
1.6 Εφαρμογή της Κ.Α.Π. στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αγροτική Ανάπτυξη στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	19
2.1 Γενικά-Πληροφορίες για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	19
2.2 Καλλιέργειες και αγροτική πολιτική στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	25
2.3 Δράσεις που έχουν υλοποιηθεί.....	31
2.3.1 Αγροδιατροφική Σύμπραξη Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	31
2.3.2 «Σύμφωνο Ποιότητας Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας»	32
2.3.3 Το «Καλάθι Προϊόντων της Περιφέρειας».....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης.....	34
3.1 Γενικά.....	34
3.2 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης στην Ευρώπη	34
3.3 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης στην Ελλάδα	36
3.4 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	37
3.5 Σχέση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης και αγροτικής παραγωγής.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Αξιολόγηση εφαρμογής της ΚΑΠ και της σχέσης που υπάρχει με την Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης.....	40
4.1 Αξιολόγηση εφαρμογής της ΚΑΠ.....	40
4.2 Σχέση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης – Αγροτικής πολιτικής	42
4.3 Η ΚΑΠ μετά το 2020	44
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	46

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... 49

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1.1: Βασική νομοθεσία που αφορά την Αγροτική Ανάπτυξη την περίοδο 2007 -2013	8
Πίνακας 1.2: Σύγκριση δαπανών ΚΑΠ μεταξύ ΠΔΠ 2014-2020 και του έτους 2013 στην ΕΥ-28 (ποσά σε εκατομμύρια ευρώ σε σταθερές τιμές 2011).....	12
Πίνακας 1.3: Χρηματοδότηση ΠΑΑ 2007-2013 ανά άξονα	15
Πίνακας 1.4: Κατανομή των μεγεθών της ενιαίας ενίσχυσης για το έτος 2012 ανά Περιφέρεια	16
Πίνακας 2.1: Δήμοι Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.....	20
Πίνακας 2.2: Πληθυσμός Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας ανά Π.Ε. (Στοιχεία 2011)	21
Πίνακας 2.3: Ποσοστά απασχόλησης ανθρώπινου δυναμικού ανά κλάδο της οικονομίας για την Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το β' τρίμηνο του 2012	23
Πίνακας 2.4.: Στοιχεία φυτικής παραγωγής για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας για το έτος 2014.....	27
Πίνακας 2.5: Στοιχεία για την ετήσια παραγωγή γάλακτος και κρέατος στην Περιφέρεια Δυτική Ελλάδα για το έτος 2013	30

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1: Κατανομή της Κ.Α.Π. κατά την περίοδο 2007-2013	8
---	---

Συντομογραφίες

Α.Ε.Ι.	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Α.Ε.Π.	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Α.Τ.Ε.Ι.	Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΒΙΟ.ΠΑ.	Βιοτεχνικό Πάρκο
ΒΙ.ΠΕ.	Βιομηχανική Περιοχή
Δ.Α.Ο.Κ.	Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΛ.Γ.Ο.	Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός
Ε.Γ.Τ.Α.Α.	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
Ε.Ο.Κ.	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Ε.Σ.Δ.Δ.	Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης
Κ.Α.Π.	Κοινή Αγροτική Πολιτική
Κ.Β.Ε.	Καθεστώς Βασικής Ενίσχυσης
Κ.Γ.Π.	Κοινή Γεωργική Πολιτική
Κ.Π.Σ.	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΝΑ.ΒΙ.ΠΕ.	Ναυτική Βιομηχανική Περιοχή
Π.Α.Α.	Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης
ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.	Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών
Π.Γ.Ε.	Προστατευμένη Γεωγραφική Ένδειξη
Π.Δ.Π.	Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο
Π.Ε.	Περιφερειακή Ενότητα
Π.Ο.Π.	Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης
Σ.Α.Ο.	Συλλογικές Αγροτικές Οργανώσεις
Τ.Π.Ε.	Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών
ΥΠ.Α.Α.Τ.	Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Analysis (Ανάλυση Κινδύνου και Κρίσιμα Σημεία Ελέγχου)
ISO	International Organization for Standardization (Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αγροτική παραγωγή εκφράζει ένα πολύ μικρό ποσοστό της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας το οποίο κυμαίνεται κάτω από τα επίπεδα του 3% του συνολικού για το έτος 2010 ΑΕΠ, ενώ το ποσοστό της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα κυμαίνεται περίπου στο 4,5% του συνολικού εργατικού δυναμικού (Μητσός κ.α., 2012:15-18). Η αγροτική παραγωγή της Ευρωπαϊκής Ένωσης προμηθεύει με τρόφιμα, έναν αριθμό πολιτών που ξεπερνά τα πεντακόσια εκατομμύρια, τα οποία παράγονται με βιώσιμες πρακτικές και οικονομικά αποδοτικό τρόπο. Στόχος της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον αγροτικό τομέα είναι η διασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης για τους παραγωγούς αγροδιατροφικών προϊόντων, ενώ ταυτόχρονα, η πολιτική αυτή επικεντρώνεται στην διασφάλιση της υγείας και τη καλής μεταχείρισης των ζώων, όπως επίσης και στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ασφάλεια των τροφίμων (European Commission, 2017).

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία αποσκοπεί στην διερεύνηση της συμβολής της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.) στην αγροτική ανάπτυξη της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος. Επίσης, επιδιώκει να συσχετίσει τον ρόλο της Κ.Α.Π. με την εφαρμοζόμενη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Ουσιαστικά, το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της εργασίας είναι αν και σε ποιο βαθμό η Κοινή Αγροτική Πολιτική ενισχύει την αγροτική ανάπτυξη στη Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος, τόσο σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, όσο και σε μακροπρόθεσμο. Ακόμη, στο κεντρικό ερώτημα της εργασίας εντάσσεται η διερεύνηση της συσχέτισης που υπάρχει μεταξύ της Κ.Α.Π. και της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης, δηλαδή αν οι πολιτικές αυτές λειτουργούν ενισχυτικά και μπορούν να δημιουργήσουν πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα για την οικονομία της περιοχής όπου εφαρμόζονται.

Η εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η έννοια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.), επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή στη Κ.Α.Π., ενώ παρουσιάζεται η Κ.Α.Π. όπως εφαρμόστηκε την περίοδο 2007-2013 και όπως είναι τώρα σε ισχύ, δηλαδή την περίοδο 2014-2020. Επίσης, εξετάζεται η εφαρμογή της Κ.Α.Π. στην Ελλάδα και ειδικότερα η εφαρμογή στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην αγροτική ανάπτυξη της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, όπου παρουσιάζεται η επικρατούσα κατάσταση αναφορικά με τις καλλιέργειες, καθώς και ορισμένες δράσεις που έχουν υλοποιηθεί όπως είναι η Αγροδιατροφική Σύμπραξη της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, το «Σύμφωνο Ποιότητας της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας», καθώς και το «Καλάθι Προϊόντων της Περιφέρειας».

Το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται την Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, ενώ επιχειρείται μια συσχέτιση της Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης με την αγροτική παραγωγή.

Το τέταρτο κεφάλαιο επιχειρεί να αξιολογήσει την εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και της σχέσης που δύναται να υπάρξει με την Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, ενώ παρουσιάζονται και οι σημαντικότερες τάσεις που αφορούν τη διαμόρφωση της ΚΑΠ μετά το 2020.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Κοινή Αγροτική Πολιτική – Κ.Α.Π.

1.1 Ορισμός-Λόγοι καθιέρωσης Κοινής Αγροτικής Πολιτικής

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (Κ.Α.Π.) είναι η ενοποιημένη αγροτική πολιτική που ασκείται από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ περιγράφει ένα σύνολο από νόμους και κανονισμούς που αφορούν την γεωργία, την κτηνοτροφία και την διακίνηση των αγροτικών προϊόντων (Fennel, 1999: 17). Στόχος της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής σύμφωνα με τα άρθρα 32 και 38 της συνθήκης ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ήταν η διασφάλιση λογικών τιμών για τους ευρωπαίους καταναλωτές, όπως επίσης και η διασφάλιση δίκαιων εισοδημάτων για τους αγρότες, μέσω της κοινής οργάνωσης των αγροτικών αγορών (Σέμος, 2012:49).

Στις μέρες μας η Κοινή Αγροτική Πολιτική (Κ.Α.Π.) έχει να αντιμετωπίσει ένα πλήθος από προκλήσεις, λαμβάνοντας υπόψη και τον παγκόσμιο ανταγωνισμό που γίνεται όλο και εντονότερος, όπως επίσης και τις οικονομικές προκλήσεις, οι οποίες γίνονται διαρκώς εντονότερες. Επίσης, σημαντική πρόκληση για την Κοινή Αγροτική Πολιτική αποτελεί η κλιματική αλλαγή, καθώς και η ανάγκη για βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, όπως επίσης και η ανάγκη για την επισιτιστική ασφάλεια (European Commission, 2015: 1-5).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η αγροτική παραγωγή συνιστά ένα μειονεκτικό κλάδο της οικονομίας, εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που παρουσιάζει, αλλά και εξαιτίας του βαθμού σημαντικότητας των αγροτικών προϊόντων για την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών, επιβάλλεται η άσκηση αγροτικής πολιτικής. Ειδικότερα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του γεωργικού κλάδου είναι τα ακόλουθα:

- Η αγροτική παραγωγή αναπτύσσεται σε καλλιεργούμενες εκτάσεις, οι οποίες είναι ευάλωτες στις μεταβολές των κλιματικών συνθηκών και έχουν ως αποτέλεσμα να δημιουργείται μεγάλη αβεβαιότητα. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σε άλλους παραγωγικούς κλάδους της οικονομίας, η παραγωγική δραστηριότητα αναπτύσσεται κάτω από ελεγχόμενες συνθήκες όπως για παράδειγμα σε κλειστούς χώρους με αποτέλεσμα να μην υπάρχει επίδραση των φυσικών συνθηκών.

- Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η αγροτική παραγωγή είναι εκτατική, δηλαδή απαιτεί μεγάλες εκτάσεις για να αναπτυχθεί, απαιτούνται μεγάλες δαπάνες για την μηχανοποίησή τους, ενώ άλλοι παραγωγικοί τομείς αναπτύσσονται σε μικρή έκταση, με τον έλεγχο και τον προγραμματισμό των δραστηριοτήτων να είναι πιο απλή διαδικασία.
- Ο κύκλος της αγροτικής παραγωγής είναι πολύ μεγάλος και μπορεί να κυμαίνεται από μερικούς μήνες έως και μερικά χρόνια, σε αντίθεση με άλλους παραγωγικούς κλάδους της οικονομίας, όπου ο κύκλος παραγωγής είναι ιδιαίτερα μικρός. Επομένως, τα επενδύσιμα κεφάλαια στην αγροτική παραγωγή, αναπαράγονται με σχετικά αργούς ρυθμούς ενώ συνεπάγονται και υψηλούς κινδύνους έως ότου ανακτηθούν.
- Μια ακόμη ιδιαιτερότητα της αγροτικής παραγωγής έγκειται στην αδυναμία καταμερισμού και εξειδίκευσης της εργασίας, καθώς ο αγρότης καλείται να κάνει εντός της καλλιεργητικής περιόδου μια σειρά από εργασίες, ενώ και η αμοιβή του για τις εργασίες αυτές δεν μπορεί να προκύψει την ίδια ώρα που εκτελούνται, αλλά μετακυλύεται χρονικά για την περίοδο της συγκομιδής και πώλησης των αγροτικών προϊόντων (Fennel, 1999:36).
- Η ζήτηση των αγροτικών προϊόντων μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανελαστική, καθώς τα αγροτικά προϊόντα συνιστούν είδη πρώτης ανάγκης, εν αντιθέσει με άλλα βιομηχανικά προϊόντα, που η ζήτησή τους είναι ελαστική.
- Στον αγροτικό τομέα υπάρχει σχετική αδυναμία πρόβλεψης της παραγωγής, καθώς αυτή σχετίζεται σε σημαντικό βαθμό με μη ελεγχόμενες συνθήκες, εν αντιθέσει με άλλους παραγωγικούς τομείς, όπου η πρόβλεψη είναι ακριβής, είτε εμπεριέχει μικρό σφάλμα.
- Η εναρμόνιση της προσφοράς των αγροτικών προϊόντων με τις επικρατούσες συνθήκες της αγοράς που μεταβάλλονται διαρκώς, σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο δεν είναι δυνατή, ενώ σε μακροπρόθεσμο επίπεδο θεωρείται ιδιαίτερα κοστοβόρος διαδικασία (Παπαναγιώτου, 2010:41-43).

1.2 Ιστορική αναδρομή Κ.Α.Π.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (Κ.Α.Π), αποτελεί μία από τις παλαιότερες πολιτικές που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συνέβαλε καθοριστικά στο όραμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ήδη η Κοινή Αγροτική Πολιτική τέθηκε ως θέμα στη συνθήκη της Ρώμης, το 1957, έχοντας ως στόχο τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς για τα αγροτικά προϊόντα που παράγονται στις χώρες μέλη της ΕΟΚ, ενώ ταυτόχρονα επιδιωκόταν η διασφάλιση της προσφοράς προς τους καταναλωτές της ΕΟΚ (Πέζαρος , 2011:182-198). Το 1962 ουσιαστικά, διαμορφώθηκε η Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ), η οποία είχε ως στόχο να διασφαλίσει καλές τιμές στους παραγωγούς. Αποτέλεσμα της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ), ήταν κάθε χρόνο να παράγονται περισσότερα τρόφιμα και έτσι τα καταστήματα γέμισαν τρόφιμα σε χαμηλές τιμές και ουσιαστικά μπόρεσε να επιτευχθεί ο στόχος που είχε τεθεί για την επισιτιστική ασφάλεια (Σέμος, 2012:58). Είναι γεγονός ότι μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν ξεκίνησε και η εφαρμογή της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής οι μικροκαλλιεργητές στην Ευρώπη άρμεγαν τις αγελάδες τους με το χέρι, ενώ θέριζαν τα στάχυα με δρεπάνια, έχοντας μάλιστα νωπές τις μνήμες που σχετίζονταν με την έλλειψη τροφίμων, που υπήρχε μέχρι πριν μερικά χρόνια. Οι επιδοτήσεις που δόθηκαν βοήθησαν τους παραγωγούς να αγοράσουν τον κατάλληλο εξοπλισμό, να ανακαινίσουν την γεωργική κτηριακή τους υποδομή, καθώς επίσης και να προβούν στην προμήθεια γεωργικών εφοδίων που ήταν καλύτερης ποιότητας. Παράλληλα, μέσω της κερδοφορίας που επιτύχαναν είχαν τη δυνατότητα δανεισμού από τις τράπεζες, έτσι ώστε να μπορέσουν να προχωρήσουν σε περαιτέρω ανάπτυξη των επιχειρήσεων (European Commission, 2012:3-6).

Κατά την διάρκεια των δεκαετιών 1970-1980, τα αγροκτήματα είχαν καταστεί ιδιαίτερα παραγωγικά, με αποτέλεσμα να παράγονται ποσότητες τροφίμων που ήταν μεγαλύτερες από αυτές που απαιτούνταν. Έτσι, δημιουργούνταν πλεονάσματα τροφίμων τα οποία αποθηκεύονταν και για το λόγο αυτό προχώρησε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στη θέσπιση μέτρων έτσι ώστε να μπορέσει να επέλθει ευθυγράμμιση της αγροτικής παραγωγής με τις ανάγκες της αγοράς. Το 1984, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, προχώρησε στη θέσπιση ποσοτώσεων στην παραγωγή των γαλακτοκομικών προϊόντων, έτσι ώστε να περιοριστούν τα πλεονάσματα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το 1984, η δαπάνη που αφορούσε την Κοινή Γεωργική Πολιτική κορυφώθηκε φθάνοντας στο 72% του προϋπολογισμού

της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έκτοτε μειώνεται διαρκώς (Παπαγεωργίου & Σπαθής, 1999: 44).

Στη μεταρρύθμιση που έγινε στην Κοινή Γεωργική Πολιτική το 1992, επήλθε αλλαγή πλευσης και έτσι από την στήριξη της αγοράς, η Κοινή Γεωργική Πολιτική στράφηκε στην στήριξη των παραγωγών. Αντί για στήριξη των τιμών καθιερώνονται άμεσες ενισχύσεις προς του παραγωγούς αγροτικών προϊόντων, ενώ ξεκίνησαν να προωθούνται πρακτικές που είναι φιλικότερες προς το περιβάλλον. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η Κοινή Γεωργική Πολιτική στην μεταρρύθμιση του 1992, εναρμονίστηκε με τη Διάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον, όπου και τέθηκαν τα θεμέλια για την αειφόρο ανάπτυξη. Επιπροσθέτως, επιβλήθηκαν νέες υποχρεώσεις στους γεωργούς, όπως ήταν η υποχρέωσή τους να φροντίζουν την ύπαιθρο, η υποχρέωσή τους να προστατεύουν τη βιοποικιλότητα, καθώς επίσης και η συνετή χρήση των πόρων. Ταυτόχρονα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, σε υψηλή προτεραιότητα τέθηκε η ποιότητα και η ασφάλεια των τροφίμων, όπως επίσης και η καλή μεταχείριση των ζώων. Επιπλέον, προωθήθηκαν πρωτοβουλίες που αφορούν την κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού και την βελτίωση της μεταποίησης, ενώ αναπτύχθηκαν και πρωτοβουλίες που αποσκοπούσαν στην προστασία των παραδοσιακών και τοπικών τροφίμων. Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στην καθιέρωση από την Ευρωπαϊκή νομοθεσία της βιολογικής γεωργίας (Δούκας, 2011:33).

Το 2000, δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της υπαίθρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ συνεχίστηκαν οι μεταρρυθμίσεις που είχαν ξεκινήσει ήδη από την προηγούμενη δεκαετία για να μπορέσουν οι αγρότες να προσαρμοστούν πλήρως στις ανάγκες των αγορών. Το 2003, ιδιαίτερα σημαντική ήταν η μεταρρύθμιση που αποσύνδεσε τις επιδοτήσεις από την αγροτική παραγωγή, όπου ουσιαστικά οι αγρότες λάμβαναν μια ενίσχυση στο εισόδημά τους, ενώ ως αντάλλαγμα ήταν υποχρεωμένοι να τηρούν τα πρότυπα που είχαν τεθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την ασφάλεια των τροφίμων, αλλά και για το περιβάλλον και την καλή μεταχείριση των ζώων. Την ίδια εποχή, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί τον μεγαλύτερο εισαγωγέα αγροτικών προϊόντων από τις αναπτυσσόμενες χώρες, σε σχέση με τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία, την Αυστραλία και τον Καναδά αθροιστικά. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει πλήρη πρόσβαση στην αγορά της στους γεωργούς των

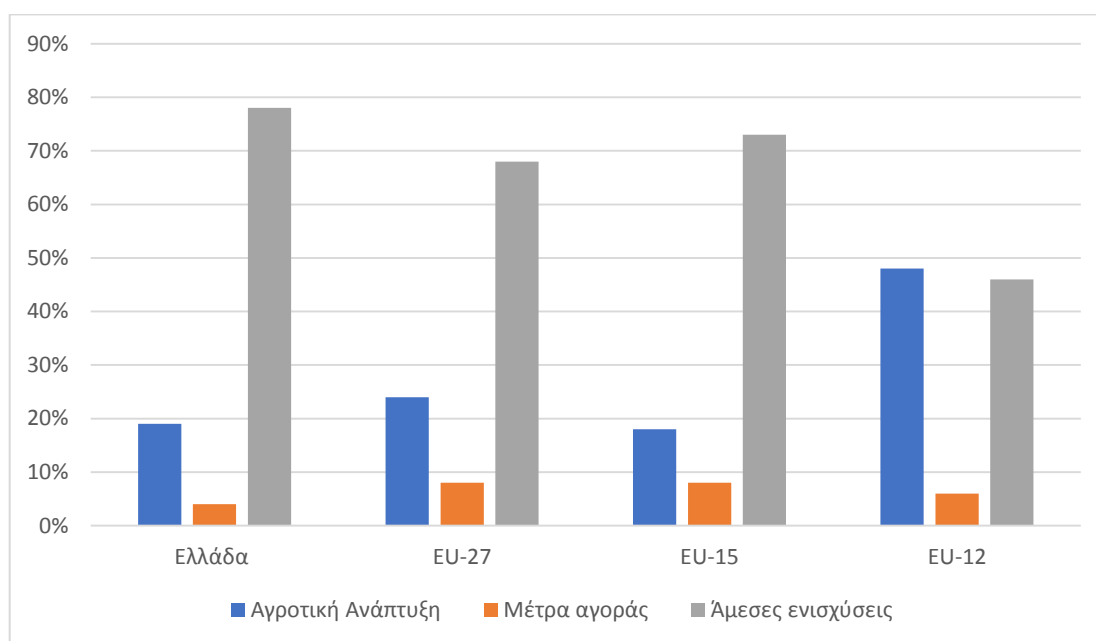
αναπτυσσόμενων χωρών, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι άλλες αναπτυγμένες χώρες και περιοχές έχουν θέσει σημαντικούς περιορισμούς (Παπαγεωργίου, 2007:46).

1.3 Κ.Α.Π. 2007-2013

Την προγραμματική περίοδο 2007-2013 διοχετεύθηκε στην ελληνική οικονομία μέσω της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, ένα ποσό που έφθασε τα 20 δις ευρώ περίπου. Το μεγαλύτερο ποσοστό του ποσού αυτού, περίπου 80%, αφορούσε τις άμεσες ενισχύσεις, όπως αυτές προβλέπονταν από τη ΚΑΠ, ενώ το υπόλοιπο ποσό αφορούσε τις έμμεσες ενισχύσεις. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι το ποσοστό των άμεσων ενισχύσεων που δόθηκαν στην Ελλάδα, ήταν αυξημένο κατά περίπου 10% σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Επιπλέον, στον τομέα της αγροτικής ανάπτυξης διοχετεύθηκε ένα ποσοστό που προσεγγίζει το 20% των συνολικών πόρων, ποσοστό αισθητά μειωμένο σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο που κυμαίνονταν στο 24%, ενώ τα μέτρα αγοράς που αφορούσαν την Ελλάδα ήταν μόλις το 3,6% του συνολικού προϋπολογισμού της ΚΑΠ, σε σχέση με τον αντίστοιχο Ευρωπαϊκό μέσο όρο που ήταν 8%. Πιο συγκεκριμένα για τα μέτρα αγοράς, το 30% αυτών διοχετεύθηκε για την ενίσχυση των παραγωγών φρούτων και λαχανικών, το 21% κατευθύνθηκε στο ειδικό ταμείο αναδιάρθρωσης του κλάδου της ζάχαρης, ένα ποσοστό 16% αφορούσε γενικότερα τα προγράμματα τροφίμων, ενώ το 11% του συνολικού προϋπολογισμού των μέτρων αγοράς κατευθύνθηκε στον τομέα του κρασιού (Λεγκός & Λεβεντάκης, 2015: 26-28).

Στο διάγραμμα 1.1 που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή των πόρων της Κ.Α.Π. για την προγραμματική περίοδο 2007-2013.

Διάγραμμα 1.1: Κατανομή της Κ.Α.Π. κατά την περίοδο 2007-2013¹



Στον πίνακα 1.1 που ακολουθεί παρουσιάζεται η βασική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εφαρμόστηκε κατά την περίοδο 2007-2013 στον τομέα της Αγροτικής Ανάπτυξης.

Πίνακας 1.1: Βασική νομοθεσία που αφορά την Αγροτική Ανάπτυξη την περίοδο 2007-2013²

Κανονισμοί	Θεματολογία	Επίσημη Εφημερίδα
Κανονισμός (ΕΚ) αριθμ. 1290/2005 του Συμβουλίου της 21 ^{ης} Ιουνίου 2005	Χρηματοδότηση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής	L 209 11/08/2005
Κανονισμός (ΕΚ) αριθμ. 1698/2005 του	Στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό	L 277/1 21/10/2005

¹ Λεγκός, Η. & Λεβεντάκης, Α., 2015. *Η συμβολή και οι προοπτικές του αγροτροφικού τομέα στην Ελλάδα*. Αθήνα: Τράπεζα Πειραιώς.

² Πέζαρος, Π., 2010. *Σύντομη επισκόπηση της ελληνικής γεωργίας. Εκπαιδευτικό υλικό: Προσομοίωση του ρόλου των εθνικών διοικήσεων στο πλαίσιο των κοινοτικών διαβουλεύσεων, διαπραγματεύσεων και επιτροπολογίας*. Αθήνα: Ε.Σ.Δ.Δ..

Πίνακας 1.1: Βασική νομοθεσία που αφορά την Αγροτική Ανάπτυξη την περίοδο 2007-2013 (συνέχεια)

Κανονισμοί	Θεματολογία	Επίσημη Εφημερίδα
<i>(συνέχεια)</i> Συμβουλίου της 20 ^{ης} Σεπτεμβρίου 2005	Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)	L 277/1 21/10/2005
Κανονισμός (ΕΚ) αριθμ. 74/2009 του Συμβουλίου της 19 ^{ης} Ιανουαρίου 2009	Τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 1698/2004 που αφορά την στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)	L 30/100 21/10/2005
Κανονισμός (ΕΚ) αριθμ. 1974/2006 της Επιτροπής της 15 ^{ης} Δεκεμβρίου 2006	Θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 1698/2005 του Συμβουλίου για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)	L 368/15 23/12/2006
Απόφαση του Συμβουλίου της 20 ^{ης} Φεβρουαρίου 2006 (2006/144/ΕΚ)	Κοινοτικές στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές που αφορούν την αγροτική ανάπτυξη (περίοδος προγραμματισμού 2007- 2013)	L 55/20 25/2/2006
Απόφαση του Συμβουλίου της 19 ^{ης} Ιανουαρίου 2009 (2009/61/ΕΚ)	Αφορά την τροποποίηση της απόφασης 2006/144/ΕΚ που σχετίζεται με τις στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές για την αγροτική ανάπτυξη και αφορά την περίοδο προγραμματισμού 2007- 2013	L 30/112 31/1/2009

Από τον πίνακα 1.1 προκύπτει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω της νομοθεσίας έδωσε βαρύτητα στην ρύθμιση ζητημάτων που αφορούν τον αγροτικό τομέα και την γεωργική παραγωγή. Μέσω της νομοθεσίας αυτής, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) καθώς και στις κοινοτικές στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές που αφορούν την αγροτική ανάπτυξη.

1.4 Κ.Α.Π. 2014-2020

Προκειμένου να υπάρξει δικαιότερη κατανομή της στήριξης, καταργούνται τα λεγόμενα ιστορικά δικαιώματα, δηλαδή η χορήγηση κονδυλίων ανά κράτος μέλος και ανά γεωργό σε κάθε κράτος μέλος, λαμβάνοντας υπόψη τις ιστορικές αναφορές. Η εξέλιξη αυτή έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει αφενός σύγκλιση μεταξύ των κρατών μελών, αφετέρου δε σύγκλιση στο εσωτερικό των χωρών αυτών. Παράλληλα, το γεγονός ότι το 30% των διαθέσιμων εθνικών κονδυλίων που δίνεται προς ενίσχυση των γεωργών έχει σχέση με την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών, αποδεικνύει ότι μελλοντικά ο αγροτικός τομέας αναμένεται να ανταμείβεται για την παροχή των δημόσιων περιβαλλοντικών αγαθών (Ρέλιας, 2014:48-50).

Το Καθεστώς Βασικής Ενίσχυσης (ΚΒΕ), συνιστά την μεγαλύτερη επιδότηση που λαμβάνουν οι αγρότες, καθώς τα κράτη διαθέτουν ένα ποσοστό της τάξεως του 70% των εθνικών κονδυλίων για τις άμεσες ενισχύσεις των παραγωγών, ύστερα από την αφαίρεση των ποσών που κατευθύνονται στο εθνικό απόθεμα, προκειμένου να χρηματοδοτήσουν δράσεις όπως είναι το πρόγραμμα νέων αγροτών, οι ενισχύσεις προς τις μειονεκτικές περιοχές κτλ. (Van Zanten, et al, 2013:309-325). Τα προγράμματα νέων αγροτών στην ΚΑΠ 2014-2020, επιδιώκουν να ενισχύσουν τις προσπάθειες των νέων για να στραφούν προς τον αγροτικό κλάδο, με το συνολικό ποσοστό των ενισχύσεων αυτών να αποτελούν το 2% των εθνικών κονδυλίων που έχει μια χώρα και θεωρείται υποχρεωτικό μέτρο για το σύνολο των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Commission-ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014:53-54).

Μια ακόμη πρωτοβουλία, η οποία τίθεται προς εφαρμογή σε προαιρετική βάση είναι το καθεστώς των μικρών εκμεταλλεύσεων, σύμφωνα με το οποίο, κάθε γεωργός έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει ποσό που κυμαίνεται μεταξύ 500€ και 1.250€, χωρίς

να λαμβάνεται υπόψη το μέγεθος της εκμετάλλευσης που έχει. Οι συμμετέχοντες στη συγκεκριμένη πρωτοβουλία έχουν να αντιμετωπίσουν λιγότερες απαιτήσεις πολλαπλής συμμόρφωσης, ενώ εξαιρούνται από τις διατάξεις που αφορούν την «οικολογική συμμόρφωση» (Olper, et al., 2014:843-873). Ωστόσο, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το συνολικό κόστος που αφορά το καθεστώς των μικρών εκμεταλλεύσεων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 10% του εθνικού κονδυλίου, ενώ παρέχονται επίσης, πέρα από άμεσες ενισχύσεις και συμβουλές προς τους μικροκαλλιεργητές, έτσι ώστε να καταφέρουν να επιτύχουν οικονομική ανάπτυξη, όπως επίσης και επιχορηγήσεις που αφορούν την αναδιάρθρωση σε περιοχές όπου υπάρχει σημαντικός αριθμός τέτοιου είδους εκμεταλλεύσεων (European Commission-ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014:59-62).

Επιπροσθέτως, μια ακόμα πρόνοια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής 2014-2020 αποτελούν οι συνδεδεμένες ενισχύσεις, οι οποίες σχετίζονται με συγκεκριμένους τομείς, σε κάποιες από τις Περιφέρειες. Ακόμη, προβλέπεται η παροχή ενισχύσεων είτε προς τα κράτη μέλη, είτε προς κάποιες από τις Περιφέρειές τους, οι οποίες θα φθάνουν έως και 5% του εθνικού κονδυλίου. Ωστόσο και η ρύθμιση αυτή δεν είναι υποχρεωτική και εναπόκειται η εφαρμογή της στην επιλογή του Κράτους μέλους (European Commission-ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014:57-58).

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να κάνουμε στην οικολογική μέριμνα που υπάρχει, καθώς πέρα των όσων έχουν αναφέρει, θα πρέπει να τονίσουμε ότι ύστερα από το πέρας της μεταβατικής περιόδου, οι παραβάτες αναμένεται να χάσουν έως και το 125% των οικολογικών ενισχύσεων που δικαιούνται. Έτσι, προκειμένου να επιτευχθούν οι οικολογικοί στόχοι προβλέπονται τρία βασικά μέτρα, που είναι τα ακόλουθα (Μάνος κ.α., 2014:85-95):

- Η διατήρηση μόνιμων χορτολιβαδικών εκτάσεων.
- Η διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής. Ειδικότερα, σύμφωνα με αυτό το μέτρο, θα πρέπει ο κάθε αγρότης να καλλιεργεί τουλάχιστον δύο καλλιέργειες εφόσον αυτές οι αρόσιμες εκτάσεις του, ξεπερνούν τα 10 εκτάρια και τουλάχιστον τρεις καλλιέργειες, εφόσον οι αρόσιμες εκτάσεις του, ξεπερνούν τα 30 εκτάρια. Επιπλέον, η κύρια καλλιέργεια θα πρέπει να καλύπτει το μέγιστο τα $\frac{3}{4}$ των αρόσιμων εκτάσεων, ενώ οι δύο κύριες

καλλιέργειες, δεν θα πρέπει να ξεπερνούν το 95% των αρόσιμων εκτάσεων.

- Θα πρέπει να υπάρχει μια περιοχή που θα μπορεί να χαρακτηριστεί ως περιοχή «οικολογικής εστίασης», η οποία θα ανέρχεται σε ένα ποσοστό της τάξεως του 5% των αρόσιμων εκτάσεων της εκμετάλλευσης, για εκμεταλλεύσεις που ξεπερνούν σε έκταση τα 15 εκτάρια. Δηλαδή, ουσιαστικά οι περιοχές αυτές «οικολογικής εστίασης» μπορεί να περιλαμβάνουν τα περιθώρια των αγρών, φράκτες, δέντρα, εκτάσεις που βρίσκονται σε καθεστώς αγρανάπαυσης, ζώνες ανάσχεσης κτλ. (European Parliament.Directorate General for Internal Policies, Policy Department B, 2013).

Στον πίνακα 1.2 που ακολουθεί επιχειρείται μια σύγκριση μεταξύ των δαπανών της ΚΑΠ μεταξύ ΠΔΠ 2014-2020 και του έτους 2013 στην EU-28.

Πίνακας 1.2: Σύγκριση δαπανών ΚΑΠ μεταξύ ΠΔΠ 2014-2020 και του έτους 2013 στην EU-28³ (ποσά σε εκατομμύρια ευρώ σε σταθερές τιμές 2011)

Δαπάνες ΚΑΠ	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Διαφορά 2020-2013 (%)
Μέτρα αγοράς	3.182	1.904	1.877	1.851	1.824	1.790	1.756	1.722	- 45,9
Άμεσες ενισχύσεις	39.998	39.861	39.112	38.570	38.013	37.289	36.579	35.883	-12,2
Αγροτική ανάπτυξη	13.890	12.865	12.613	12.366	12.124	11.887	11.654	11.426	-17,7
Σύνολο δαπανών ΚΑΠ	57.070	54.450	53.602	52.787	51.961	50.966	49.989	49.031	-14,1

Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα που προκύπτουν από τον παραπάνω πίνακα, διαπιστώνουμε ότι όλες οι δαπάνες που αφορούν την Κοινή Αγροτική Πολιτική

³ European Parliament.Directorate General for Internal Policies, Policy Department B, 2013. *European Council Conclusions on the Multiannual Financial Framework 2014-2020 and the CAP*. s.l.:European Parliament .

παρουσιάζουν μείωση κατά την διάρκεια της χρονικής περιόδου 2014-2020. Έτσι, τα μέτρα αγοράς μειώνονται σταδιακά, με την μείωση τους να αγγίζει κατά την διάρκεια της περιόδου αυτής το 46% σχεδόν, ενώ μικρότερες είναι οι μειώσεις που προβλέπονται στις υπόλοιπες δαπάνες. Ειδικότερα, οι άμεσες ενισχύσεις μειώνονται βαθμιαία κατά 12% περίπου, τα κονδύλια που αφορούν την αγροτική ανάπτυξη κατά 18% περίπου, ενώ γενικά το σύνολο των δαπανών της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, παρουσιάζει πτώση που ξεπερνά οριακά το 14% των δαπανών, κατά την διάρκεια της περιόδου 2013-2020.

1.5 Εφαρμογές της Κ.Α.Π. στην Ελλάδα

Στην παρούσα ενότητα θα αναφέρουμε στοιχεία που αφορούν την εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στην Ελλάδα ιδίως την περίοδο 2007-2013, καθώς και την περίοδο 2014-2020. Ειδικότερα, στα πλαίσια εφαρμογής της ΚΑΠ 2007-2013 γίνεται αναφορά στο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013, το οποίο ονομάστηκε «Αλέξανδρος Μπαλτατζής». Το εν λόγω πρόγραμμα εγκρίθηκε το 2007 κατόπιν απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και διαρθρωνόταν σε τέσσερις άξονες (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2010:3).

Ο πρώτος άξονας περιελάμβανε μέτρα, τα οποία θα συνέβαλαν στην προαγωγή της γνώσης, καθώς και στην βελτίωση του υφιστάμενου ανθρώπινου δυναμικού. Τέτοιες δράσεις ήταν τα προγράμματα εγκατάστασης νέων αγροτών, η πρόωρη συνταξιοδότηση, η χρήση υπηρεσιών παροχής γεωργικών συμβουλών για τις εκμεταλλεύσεις των αγροτών καθώς και άλλες παρεμφερείς δράσεις. Επίσης, περιλαμβάνονταν μέτρα τα οποία στόχευαν στην αναδιάρθρωση και ανάπτυξη του φυσικού δυναμικού, όπως είναι για παράδειγμα τα μέτρα εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, αλλά και μέτρα που επιδίωκαν να συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας της γεωργικής παραγωγής, αλλά και των προϊόντων (ΥΠ.Α.Α.Τ., 2009:6).

Ο δεύτερος άξονας του προγράμματος αυτού, περιείχε μέτρα που είχαν ως στόχο την ενίσχυση της αειφορικής χρήσης της γης, όπως για παράδειγμα αυτό της εξισωτικής αποζημίωσης, αλλά και μέτρα που ενίσχυαν την αειφορική χρήση της δασικής γης, όπως αυτά για την πρώτη δάσωση γεωργικών γαιών.

Αναφορικά με τον τρίτο άξονα του προγράμματος, σε αυτόν περιλαμβάνονταν δράσεις για την διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας, όπως η ενίσχυση αγροτουριστικών δραστηριοτήτων, αλλά και η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε μικρή κλίμακα. Επιπλέον, δίνονταν κίνητρα για την βελτίωση και αναβάθμιση της ποιότητας ζωής σε αγροτικές περιοχές, μέσω της ανακαίνισης και της ανάπτυξης αγροτικών χωριών.

Τέλος, ο τέταρτος άξονας, περιείχε δράσεις για την στρατηγική ανάπτυξη, οι οποίες σχετίζονταν με τα μέτρα των τριών προηγούμενων αξόνων, καθώς και με δράσεις ενίσχυσης της συνεργασίας, τόσο της διατοπικής όσο και της διεθνικής (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2010:7). Αναφορικά με την επιμέρους κατανομή των πόρων ανά τομέα, ο 1^{ος} άξονας του ΠΑΑ απορρόφησε το 46,1% της συνολικής χρηματοδότησης, ο 2^{ος} άξονας απορρόφησε το 34,5% και 3^{ος} άξονας απορρόφησε το 19,4% του προϋπολογισμού.

Όμως, θα πρέπει να επισημανθεί ότι κατά την διάρκεια υλοποίησης του ΠΑΑ προστέθηκαν επιπλέον πόροι που αφορούσαν ενέργειες σχετικές με τις νέες προκλήσεις. Το ποσό της επιπλέον χρηματοδότησης ανήλθε σε 134,1 εκατομμύρια ευρώ και κατανεμήθηκε στα μέτρα που αφορούσαν των εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην αύξηση της αξίας των γεωργικών προϊόντων, στα εγχειρίδια βελτιωτικά έργα, στις δράσεις αποκατάστασης του δασονομικού δυναμικού, αλλά και σε δράσεις πρόληψης (ΥΠ.Α.Α.Τ., 2009:11).

Στον πίνακα 1.3 αποτυπώνεται η χρηματοδότηση του ΠΑΑ 2007-2013 ανά άξονα.

Πίνακας 1.3: Χρηματοδότηση ΠΑΑ 2007-2013 ανά άξονα⁴

Άξονας	Δημοσία Δαπάνη		
	Δημόσια Δαπάνη	Ποσοστό Κοινοτικής Συμμετοχής	Κοινοτική Συμμετοχή (ΕΓΤΑΑ)
Άξονας 1	2.243.807.942,0	71,31%	1.600.003.220
Άξονας 2	1.869.176.517,0	76,49%	1.429.668.200
Άξονας 3	787.628.854,0	72,97%	574.737.004
Άξονας 4	294.697.216,0	76,20%	224.570.000
Τεχνική βοήθεια	103.000.000,0	75,00%	77.250.000
Σύνολο	5.298.310.574,0		3.906.228.424

Αναφορικά με τις άμεσες ενισχύσεις, στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή της ενιαίας ενίσχυσης για το έτος 2012 ανά Περιφέρεια, καθώς και ο αριθμός των δικαιούχων.

⁴ ΥΠ.Α.Α.Τ., 2009. *Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013*. Αθήνα: ΥΠ.Α.Α.Τ. - Ειδική Γραμματεία Προγραμματισμού και Εφαρμογών Γ' ΚΠΣ.

Πίνακας 1.4: Κατανομή των μεγεθών της ενιαίας ενίσχυσης για το έτος 2012 ανά Περιφέρεια⁵

Περιφέρειες	Πλήθος δικαιούχων	Ποσοστό (%)	Αξία ενίσχυσης	Ποσοστό (%)
Κεντρικής Μακεδονίας	102.025	14.59%	438.521.718	20,68
Θεσσαλίας	67.672	9.69%	316.969.511	14,95
Κρήτης	121.214	17.33%	301.103.618	14,20
Ανατ. Μακεδονίας & Θράκης	55.211	7.89%	221.274.149	10,44
Δυτικής Ελλάδας	77.694	11.11%	210.207.169	9,91
Πελοποννήσου	100.142	14.32%	202.397.203	9,55
Στερεάς Ελλάδας	57.379	8.20%	177.361.883	8,37
Δυτικής Μακεδονίας	20.740	2.97%	85.110.251	4,01
Ηπείρου	21.228	3.04%	57.202.504	2,70
Ιονίων Νήσων	21.808	3.12%	39.348.635	1,86
Βορείου Αιγαίου	29.976	4.29%	39.242.482	1,85
Νοτίου Αιγαίου	18.653	2.67%	22.166.911	1,05
Αττικής	5.552	0.79%	9.370.721	0,44
Σύνολο	699.384	100.05	2.120.276.754	100,00

Από τον πίνακα 1.4 διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των δικαιούχων βρίσκεται στην Περιφέρεια Κρήτης, φθάνοντας μάλιστα το 17,5%, ενώ ακολουθούν οι Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας, Πελοποννήσου και Δυτικής Ελλάδας. Από την άλλη, τον μικρότερο αριθμό δικαιούχων ενιαίας ενίσχυσης, όπως είναι λογικό

⁵ European Commission - ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014. *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική μετά το 2014- Ανάλυση προτάσεων και σεναρίων κατανομής των άμεσων ενισχύσεων*. Αθήνα: European Commission - ΠΑΣΕΓΕΣ.

έχει η Περιφέρεια Αττικής, μόλις το 0,8% του συνόλου, ενώ χαμηλό ποσοστό δικαιούχων έχει και η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, λαμβάνοντας υπόψη την νησιωτικότητα της Περιφέρειας αυτής. Σχετικά με το ύψος των ενισχύσεων, το μεγαλύτερο ποσοστό που ξεπερνά το 20% κατανέμεται στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, ενώ υψηλά ποσοστά υπάρχουν και στις Περιφέρειες Θεσσαλίας, Κρήτης και Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι στις Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας και Θεσσαλίας, το ποσοστό των δικαιούχων σε σχέση με το ποσοστό των ενισχύσεων παρουσιάζει απόκλιση, γεγονός που σχετίζεται με τις μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις που υπάρχουν στις περιοχές αυτές.

1.6 Εφαρμογή της Κ.Α.Π. στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, το 2012 υπήρχαν σχεδόν 80.000 δικαιούχοι ενιαίας ενίσχυσης, ποσοστό που αντιπροσωπεύει περίπου το 11% του συνόλου του αγροτικού κόσμου, ενώ η αξία των ενισχύσεων ξεπερνά τα 200 εκατομμύρια ευρώ, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 10% του συνολικού ποσού της ενιαίας ενίσχυσης. Επιπροσθέτως, στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, η μέση αξία περιφερειακού δικαιώματος σε ευρώ ανά εκτάριο, ανέρχεται στα 379 ευρώ, ποσό αρκετά χαμηλότερο σε σχέση με άλλες Περιφέρειες, όπως είναι για παράδειγμα η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Ακόμη, η μέση αξία στις κατηγορίες των επιλέξιμων εκτάσεων ανέρχεται σε 614 ευρώ ανά εκτάριο, ενώ για τους βοσκότοπους η αξία αυτή ανέρχεται σε 183 ευρώ ανά εκτάριο (European Commission-ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014: 24).

Στο πλαίσιο του προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020, προβλέπονται δράσεις όπως είναι η «στήριξη για επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις», όπου η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας απορροφά περίπου 28,2 εκατομμύρια ευρώ, επί των 316 εκατομμυρίων ευρώ που προβλέπεται να είναι τα κονδύλια για το σύνολο της χώρας. Ειδικότερα, για την Δράση 4.1.1. «Υλοποίηση επενδύσεων που συμβάλλουν στην ανταγωνιστικότητα της εκμετάλλευσης», ο προϋπολογισμός ανέρχεται σε 26,5 περίπου εκατομμύρια ευρώ, επί συνόλου 295 εκατομμυρίων ευρώ στην χώρα, ενώ για την Δράση 4.1.3. «Υλοποίηση επενδύσεων που συμβάλλουν στη χρήση των ΑΠΕ καθώς και στην προστασία του περιβάλλοντος», ο προϋπολογισμός για την

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ανέρχεται σε 1,9 περίπου εκατομμύρια ευρώ, επί συνόλου 21 εκατομμυρίων για ολόκληρη τη χώρα (Παπαθανασίου, 2017:4).

Πιο αναλυτικά στα πλαίσια της Δράσης 4.1.1. ως επιλέξιμες δαπάνες μπορούν να θεωρηθούν κτίρια και κατασκευές, καινούργιος μηχανολογικός εξοπλισμός, πολυετείς φυτείες, αγορά και εγκατάσταση λογισμικού που αφορά την γεωργική εκμετάλλευση, κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, μελισσοκομικές εγκαταστάσεις, θερμοκήπια, αποθήκες κτλ. Αντίστοιχα στην Δράση 4.1.3. οι επιλέξιμες δαπάνες αφορούν τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως είναι για παράδειγμα, οι αντλίες θερμότητας, οι ανεμογεννήτριες, οι καυστήρες βιομάζας, οι δαπάνες που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, όπως είναι ο εξοπλισμός διαχείρισης αποβλήτων, καθώς και οι γενικές δαπάνες, που δύναται να περιλαμβάνουν την ενεργειακή μελέτη καθώς και την μελέτη διάθεσης αποβλήτων (Παπαθανασίου, 2017:4).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αγροτική Ανάπτυξη στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

2.1 Γενικά-Πληροφορίες για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας βρίσκεται στο Βορειοδυτικό τμήμα της Πελοποννήσου, ενώ καταλαμβάνει και το Δυτικό τμήμα της Στερεάς Ελλάδος. Αποτελείται από τις Περιφερειακές Ενότητες Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας και Ηλείας, με την συνολική έκταση της περιφέρειας να φθάνει τα 11.350km², καλύπτοντας ένα ποσοστό 8,6% της συνολικής έκτασης της Ελλάδος. Με βάση την πλέον πρόσφατη απογραφή πληθυσμού που πραγματοποιήθηκε το 2011, ο πληθυσμός της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας είναι 679.796 άτομα, αποτελώντας συνολικά το 6,3% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Μεταξύ της απογραφής του 2001 και αυτής του 2011, διαπιστώθηκε μείωση του πληθυσμού που ξεπέρασε το 8%. Επιπλέον, η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζει μικρότερη πληθυσμιακή πυκνότητα σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2014:4).

Στον πίνακα 2.1 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι Δήμοι που εντάσσονται στις τρεις Περιφερειακές Ενότητες που αποτελούν την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

Πίνακας 2.1: Δήμοι Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας⁶

Περιφερειακή Ενότητα	Δήμοι	Πρωτεύουσα
Αιτωλοακαρνανίας	Αγρινίου	Αγρίνιο
	Ακτίου-Βόνιτσας	Βόνιτσα
	Αμφιλοχίας	Αμφιλοχία
	Θέρμου	Θέρμο
	Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου	Μεσολόγγι
	Ναυπακτίας	Ναύπακτος
	Ξηρόμερου	Αστακός
Αχαΐας	Αιγιαλείας	Αίγιο
	Δυτικής Αχαΐας	Κάτω Αχαΐα
	Ερυμάνθου	Χαλανδρίτσα
	Καλαβρύτων	Καλάβρυτα
	Πατρέων	Πάτρα
Ηλείας	Ανδραβίδας-Κυλλήνης	Λεχαινά
	Ανδίτσαινας-Κρεστενών	Κρέστενα
	Αρχαίας Ολυμπίας	Αρχαία Ολυμπία
	Ζαχάρως	Ζαχάρω
	Ήλιδας	Αμαλιάδα
	Πηνειού	Γαστούνη
	Πύργου	Πύργος

Στον πίνακα 2.2 παρουσιάζεται ο πληθυσμός της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας ανά Π.Ε. στην πιο πρόσφατη απογραφή πληθυσμού του 2011.

⁶ Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Επιχειρησιακού Προγράμματος Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, 2018. *Μενού-Παρουσίαση*. [Ηλεκτρονικό]

Available at:

<http://dytikiellada.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%83%CE%B7/>

Πίνακας 2.2: Πληθυσμός Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας ανά Π.Ε. (Στοιχεία 2011)⁷

Περιφερειακή Ενότητα	Συνολικός πληθυσμός
Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας	210.802
Π.Ε. Αχαΐας	309.694
Π.Ε. Ηλείας	159.300
Σύνολο Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	679.796

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εδαφών στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας είναι ορεινά, φθάνοντας το 45%, ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 25% είναι ημιορεινά. Τέλος, ένα ποσοστό μόλις 30% περίπου θεωρείται ως πεδινή έκταση, ενώ και οι τρεις Περιφερειακές Ενότητες βρέχονται από την θάλασσα του Ιονίου Πελάγους, καθώς και από τον Αμβρακικό, τον Πατραϊκό και τον Κορινθιακό κόλπο. Σχετικά με το κλίμα που επικρατεί, στην Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας υπάρχει ήπιο εύκρατο κλίμα που χαρακτηρίζεται από βροχερούς χειμώνες και ξερά και θερμά καλοκαίρια. Το κλίμα στην Περιφερειακή Ενότητα Αιτωλοακαρνανίας είναι ψυχρό στις ορεινές περιοχές και μεσογειακό στις παράκτιες, ενώ χαρακτηρίζεται από μεγάλες βροχοπτώσεις στα βορειοδυτικά και ανατολικά τμήματά της. Στην Π.Ε. Ηλείας το κλίμα μπορεί να χαρακτηριστεί ως θερμό και μεσογειακό (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015: 35).

Όσον αφορά τη γεωμορφολογία της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, υπάρχουν όρη με μεγάλα υψόμετρα όπως είναι τα Αροάνια με υψόμετρο 2.335m, ο Ερύμανθος με υψόμετρο 2.222m και το Παναχαϊκό όρος με υψόμετρο 1.926m. Επίσης, εντός των ορίων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας βρίσκονται οι φυσικές λίμνες Τριχωνίδα που είναι και η μεγαλύτερη λίμνη στη χώρα, η Αμβρακία, η λίμνη Λυσιμαχεία, καθώς και η λίμνη Καϊάφα, όπως και οι ποταμοί Αχελώος, Αλφειός, Εύηνος, Σελινούντας, Βουραϊκός, Πείρος και Γλαύκος. Πιο αναλυτικά, η Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας είναι η μεγαλύτερη σε έκταση Π.Ε. της χώρας και αποτελείται από ορεινούς όγκους με μεγάλο αριθμό τεχνητών και φυσικών λιμνών. Ακόμη, υπάρχουν ο ποταμός Αχελώος και ο ποταμός Εύηνος, καθώς και οι αντίστοιχες πεδιάδες που συνθέτουν τη

⁷ Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015. *Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας 2014-2019*. Πάτρα : Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

γεωμορφολογία της Π.Ε. αποτελώντας ιδιαίτερα σημαντικές πηγές εισοδήματος. Η Π.Ε. Αχαΐας αποτελείται κυρίως από ορεινούς όγκους, ενώ διασχίζεται από μικρότερους ποταμούς όπως είναι ο Βουραϊκός, ο Γλαύκος κτλ. Η πόλη της Πάτρας αποτελεί και το οικονομικό κέντρο όλης της περιοχής. Αναφορικά με την Περιφερειακή Ενότητα Ηλείας, το μεγαλύτερο ποσοστό που φθάνει το 60% είναι πεδινή έκταση, ενώ διασχίζεται από σημαντικούς ποταμούς όπως είναι ο Αλφειός, ο Πηνειός, ο Ερύμανθος κτλ. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η πεδιάδα που βρίσκεται στην Π.Ε. Ηλείας είναι η μεγαλύτερη σε έκταση σε όλη την Πελοπόννησο, ενώ στην Π.Ε. Ηλείας υπάρχουν υδροβιότοποι με μεγάλη οικολογική σημασία όπως είναι για παράδειγμα ο υδροβιότοπος του Καϊάφα (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015:101).

Λαμβάνοντας υπόψη την τυπολογία της Eurostat για τις Περιφέρειες και τις Περιφερειακές Ενότητες, αυτές μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε αστικές, ενδιάμεσες και σε αγροτικές. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι η κατηγοριοποίηση αυτή γίνεται με βάση τον πληθυσμό που ζει σε αυτές, δηλαδή αν είναι σε αστική ή σε αγροτική περιοχή και όχι τόσο λαμβάνοντας υπόψη χωρικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η χρήση γης. Στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, οι Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας μπορούν να χαρακτηριστούν ως κυρίως αγροτικές περιοχές, ενώ η Π.Ε. Αχαΐας μπορεί να χαρακτηριστεί ως ενδιάμεση περιοχή (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015:37).

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στους κλάδους που συμβάλλουν στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Ειδικότερα, στην πρώτη κατηγορία βρίσκεται η δημόσια διοίκηση, στην δεύτερη το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, στην τρίτη θέση βρίσκεται ο τομέας της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, στην τέταρτη θέση ο δευτερογενής τομέας και στην πέμπτη θέση βρίσκεται ο τομέας της γεωργίας. Να σημειώσουμε ότι η κατάταξη αυτή αφορά στοιχεία για το έτος 2012 (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015: 50-88).

Όσον αφορά την αγορά εργασίας, μπορούμε να πούμε ότι στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, διαπιστώνεται χαμηλή «ένταση συμμετοχής» του ανθρώπινου δυναμικού στην παραγωγική διαδικασία. Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία της Eurostat για το 2011, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ηλικίας 15 έως 64 ετών ανήλθε περίπου στο 65%, με το ποσοστό αυτό να είναι χαμηλότερο κατά 2,5% σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, αλλά και χαμηλότερο κατά 6% πλέον από τον

Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το χαμηλό ποσοστό αυτό σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τα χαμηλά επίπεδα συμμετοχής των γυναικών στην εργασία όπου στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ανέρχεται μόλις στο 53% περίπου, έναντι 77% περίπου που είναι το ποσοστό συμμετοχής των ανδρών. Επιπροσθέτως, το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων ηλικίας 20 έως 64 ετών, είναι πιο μικρό συγκριτικά με την υπόλοιπη χώρα και τον μέσο όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27, με βάση πάντοτε τα στοιχεία της Eurostat για το έτος 2011 (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2014:9-12).

Στην Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδα, ο μεγαλύτερος αριθμός των εργαζομένων απασχολείται στον τριτογενή τομέα, με ποσοστό που φθάνει το 60%, ενώ ακολουθεί ο πρωτογενής τομέας με ποσοστό 26% και ο δευτερογενής τομέας με ποσοστό 14%. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η απασχόληση ανά κλάδο για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

Πίνακας 2.3.: Ποσοστά απασχόλησης ανθρώπινου δυναμικού ανά κλάδο της οικονομίας για την Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το β' τρίμηνο του 2012⁸

Κλάδος Απασχόλησης	Ποσοστό απασχολούμενων
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	26,1%
Εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων	17,5%
Εκπαίδευση	8,8%
Δημόσια διοίκηση, άμυνα και κοινωνική ασφάλιση	7,3%
Μεταποίηση	7,2%
Ξενοδοχεία-εστιατόρια	6,5%
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	6,0%
Κατασκευές	6,0%
Μεταφορά και αποθήκευση	4,0%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνολογικές δραστηριότητες	3,2%
Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	2,0%

⁸ Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2014. *Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας*. Πάτρα : Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

Πίνακας 2.3: Ποσοστά απασχόλησης ανθρώπινου δυναμικού ανά κλάδο της οικονομίας για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το β' τρίμηνο του 2012 (συνέχεια)

Κλάδος Απασχόλησης	Ποσοστό απασχολούμενων
<i>(συνέχεια)</i>	
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	1,2%
Ενημέρωση και επικοινωνία	0,9%
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	0,8%
Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών	0,7%
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος και φυσικού αερίου	0,5%
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	0,5%
Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων	0,5%
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	0,2%

Όπως διαπιστώνουμε στην πρώτη θέση βρίσκεται ο κλάδος της γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας με ποσοστό που φθάνει το 26%, ενώ ακολουθεί ο τομέας του εμπορίου και της επισκευής μηχανοκίνητων με ποσοστό 17,5%. Στην τρίτη θέση βρίσκεται ο κλάδος της εκπαίδευσης με ποσοστό 8,8%, ενώ στην τέταρτη και πέμπτη θέση με μικρή διαφορά βρίσκονται ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης, της άμυνας και της κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και ο κλάδος της μεταποίησης. Από την άλλη στις τελευταίες θέσεις ως προς την απασχόληση του ανθρώπινου δυναμικού βρίσκονται ο τομέας της διαχείρισης περιουσίας, ο τομέας της παροχής νερού, της επεξεργασίας λυμάτων και της διαχείρισης αποβλήτων, καθώς και ο κλάδος των τεχνών, διασκέδασης και ψυχαγωγίας (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2014:13-17).

2.2 Καλλιέργειες και αγροτική πολιτική στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Ο πρωτογενής τομέας αποτελεί τον σημαντικότερο κλάδο οικονομικής ανάπτυξης για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, καθώς η περιφέρεια κατατάσσεται στις τρεις πρώτες της χώρας και βρίσκεται στην 9^η θέση σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετικά με την απασχόληση στον αγροτικό τομέα, δηλαδή στον κλάδο της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της αλιείας και της δασοκομίας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζει αύξηση κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, όπου η χώρα βιώνει έντονα την οικονομική κρίση και έτσι από 21,8% που βρισκόταν το έτος 2009, έφθασε να κυμαίνεται στο 26,1% για το έτος 2013. Ειδικότερα, για τις Περιφερειακές Ενότητες Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας το ποσοστό ενασχόλησης με τον αγροτικό τομέα ξεπερνά το 80%, λαμβάνοντας υπόψη και τις παράλληλες δραστηριότητες που σχετίζονται με τον αγροτικό τομέα όπως είναι η μεταποίηση, οι αγροτικές βιομηχανίες, το εμπόριο, οι μεταφορές, η αγροτική πίστη κτλ. (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015: 264-348).

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ξεχωρίζει τόσο στην Ελλάδα, όσο και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο αναφορικά με την βιοποικιλότητα των προϊόντων που παράγει στον τομέα της αγροδιατροφής. Πολλά από τα προϊόντα διαθέτουν πιστοποιήσεις Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.) και Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (Π.Γ.Ε.). Ωστόσο, παρά τον μεγάλο αριθμό ποιοτικών προϊόντων που παράγονται η παραγωγικότητα του αγροτικού τομέα βρίσκεται στην 7^η θέση των περιφερειών της χώρας και στην 205^η σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταξύ των 250 περιφερειών που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία. Τα χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας σχετίζονται με την ελλιπή εκπαίδευση και πληροφόρηση των εργαζομένων του πρωτογενούς τομέα, με θεσμικά προβλήματα που σχετίζονται με την πιστοποίηση, την προβολή, την προώθηση και την διάθεση των προϊόντων αγροδιατροφής, τόσο σε επίπεδο εντός χώρας, όσο και στις διεθνείς αγορές. Επίσης, σημαντικός παράγοντας που επιβαρύνει την αποτελεσματικότητα του τομέα της αγροδιατροφής είναι το υψηλό κόστος παραγωγής των προϊόντων που οδηγεί και σε περιορισμό του εισοδήματος όλων των εμπλεκόμενων (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015: 264-348).

Αναφορικά με τον τομέα της φυτικής παραγωγής, στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, παρατηρούμε ότι κυριαρχούν οι αροτραίες καλλιέργειες, όπως είναι ο αραβόσιτος, το βαμβάκι και η μηδική, οι δενδρώδεις καλλιέργειες, όπως είναι οι ελιές και τα εσπεριδοειδή, η αμπελοκαλλιέργεια που επικεντρώνεται κυρίως στην Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας και στην Περιφερειακή Ενότητα Ηλείας. Επιπλέον, στην Π.Ε. Ηλείας υπάρχουν μεγάλες καλλιέργειες κηπευτικών τα οποία είναι υπαίθρια ή υπό κάλυψη. Από τα σημαντικότερα προϊόντα της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας είναι οι επιτραπέζιες ελιές και το ελαιόλαδο, με την συνολική καλλιεργούμενη έκταση να ξεπερνά το ένα εκατομμύριο στρέμματα και την συνολική παραγωγή να ξεπερνά τους 230.000 τόνους επιτραπέζιας ελιάς και τους 480.000 τόνους ελαιοποιήσιμης ελιάς. Να σημειώσουμε ότι οι μεγαλύτερες ποσότητες επιτραπέζιας ελιάς παράγονται στην Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015: 264-348).

Επιπλέον, σημαντική καλλιέργεια για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας είναι τα εσπεριδοειδή, τα οποία καλλιεργούνται και στις τρεις Περιφερειακές Ενότητες της, με την συνολική τους παραγωγή σε ετήσια βάση να φθάνει τους 155.000 τόνους. Ακόμη, οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις αμπελιών στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας είναι 75.000 στρέμματα, με την συντριπτική τους πλειοψηφία να είναι οινοποιήσιμα, ενώ υπάρχουν ποικιλίες Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης, όπως είναι το «Πάτρα», η «Μαυροδάφνη», το «Μοσχάτο Πατρών» και το «Μοσχάτο Ρίου Πατρών» και παράγονται κρασιά Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης, όπως είναι το «Αχαΐα», οι «Πλαγιές Πετρωτού», οι «Πλαγιές Αιγιαλείας», η «Ηλεία» κτλ. Τέλος, αναφέρουμε ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός οινοποιητικών επιχειρήσεων στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας που προσεγγίζουν τις 60. Πέρα από τα σταφύλια, σε μια έκταση 76.000 στρεμμάτων καλλιεργείται η σταφίδα, στις Περιφερειακές Ενότητες Αχαΐας και Ηλείας, με την συνολική παραγωγή να ξεπερνά τους 25.000 τόνους. Η σταφίδα που παράγεται στην Π.Ε. Αχαΐας θεωρείται Π.Ο.Π. με το 80% της παραγωγής να διοχετεύεται σε χώρες του εξωτερικού, ενώ η σταφίδα που παράγεται στην Π.Ε. Ηλείας θεωρείται Π.Γ.Ε. (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015: 264-348).

Όσον αφορά τα κηπευτικά που καλλιεργούνται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, αυτά είναι το καρπούζι με την παραγωγή σε ετήσια βάση να ξεπερνά τους 300 χιλιάδες τόνους, η φθινοπωρινή, καλοκαιρινή και ανοιξιιάτικη πατάτα που φθάνει

τους 97.000 τόνους, η βιομηχανική ντομάτα με παραγωγή 85.000 τόνους, η συμβατική ντομάτα με παραγωγή 61.000 τόνους, το πεπόνι, η φράουλα, το λάχανο, το σπαράγγι, τα μαρούλια, οι μελιτζάνες, οι πιπεριές, τα κουνουπίδια, τα καρότα κτλ. Οι μεγαλύτερες ποσότητες κηπευτικών παράγονται στην Π.Ε. Ηλείας, ενώ ακολουθούν η Π.Ε. Αχαΐας και η Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας. Τέλος, ένα από τα πιο σημαντικά προϊόντα που παράγεται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας είναι οι φράουλες, όπου παρατηρείται αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, φθάνοντας τα 11.150 στρέμματα με την συνολική παραγωγή σε ετήσια βάση να ξεπερνά τους 50.200 τόνους (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015: 264-348).

Στον πίνακα 2.4 παρουσιάζονται τα στοιχεία που αφορούν την φυτική παραγωγή για το έτος 2014, τα οποία προέρχονται από τις Δ.Α.Ο.Κ. των Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας και Ηλείας.

Πίνακας 2.4: Στοιχεία φυτικής παραγωγής για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας για το έτος 2014⁹

Είδος καλλιέργειας	Π.Ε. Αιτ/νίας (στρέμματα)	Π.Ε. Αχαΐας (στρέμματα)	Π.Ε. Ηλείας (στρέμματα)	Σύνολα Περιφέρειας	Παραγωγή Περιφέρειας (τόνοι)
Σίτος σκληρός	11.300	5.640	5.300	22.240	8.228,80
Λοιπά σιτηρά	183.500	163.025	29.500	376.025	94.006,25
Αραβόσιτος	147.000	14.210	81.700	242.910	267.201,00
Ζωοτροφές	98.000	34.882	64.967	197.849	39.569,80
Ελιές επιτραπέζιες	308.000	-	1.467	309.467	232.100,25
Ελιές ελαιοπαραγωγής	142.000	210.039	450.000	802.039	481.223,40
Αμπέλια	2.500	34.681	19.750	56.931	142.327,50
Σταφίδα	-	45.317	30.000	75.317	26.360,95
Εσπεριδοειδή	33.955	6.288	15.000	55.243	154.680,40

⁹ Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015. *Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας 2014-2019*. Πάτρα: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

Πίνακας 2.4: Στοιχεία φυτικής παραγωγής για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας για το έτος 2014
(συνέχεια)

Είδος καλλιέργειας	Π.Ε. Αιτ/νίας (στρέμματα)	Π.Ε. Αχαΐας (στρέμματα)	Π.Ε. Ηλείας (στρέμματα)	Σύνολα Περιφέρειας	Παραγωγή Περιφέρειας (τόνοι)
<i>(συνέχεια)</i>					
Καρποί με κέλυφος	1.100	2.355	2.665	6.120	1.836,00
Ροδιές	594	-	3.000	3.594	5.752,00
Βαμβάκι	21.091	-	5.700	26.791	10.716,40
Κηπευτικά διάφορα	31.328	23.374	7.819	62.881	25.152,40
Κηπευτικά υπό κάλυψη	515	817	3.066	4.398	22.920,00
Φράουλες	150	3.000	8.000	11.150	50.175,00
Πατάτες	-	15.500	16.800	32.300	96.900,00
Βιομηχανική τομάτα	-	426	8.000	8.426	84.260,00
Τομάτα	1.672	2.273	1.181	5.126	28.200,00
Τομάτα υπό κάλυψη	485	1.942	815	3.242	33.400,00
Μηδική-Τριφύλλι	260.000	2.000	10.000	272.000	217.600,00
Καρπούζια	-	-	50.000	50.000	300.000,00
Καρπούζια υπό κάλυψη	-	-	4.000	4.000	16.000,00
Φιστίκι αράπικο	-	-	1.200	1.200	444,00
Ακτινίδια	-	-	170	170	425,00
Αμπέλια επιτραπέζια	-	258	-	258	516,00

Κτηνοτροφία

Πέρα από τον τομέα της αγροτικής παραγωγής, για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, ιδιαίτερα μεγάλη σημασία έχει και ο τομέας της κτηνοτροφίας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας διαθέτει ένα ποσοστό της τάξεως του 10% του ζωικού κεφαλαίου της χώρας σε αιγοπρόβατα, όπως επίσης και ένα ποσοστό της τάξεως του 6% σε βοοειδή. Επιπλέον, στην ίδια Περιφερειακή Ενότητα είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη η χοιροτροφία και η ιχθυοκαλλιέργεια. Το συνολικό ζωικό κεφάλαιο των βοοειδών στην Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας φθάνει τα 70.000 ζώα, με αριθμό εκμεταλλεύσεων που αγγίζει τις 1.800, εκ των οποίων η πλειοψηφία αυτών είναι κρεοπαραγωγικής κατεύθυνσης. Όσον αφορά τα αιγοπρόβατα, ο συνολικός αριθμός του ζωικού κεφαλαίου προσεγγίζει το 1.300.000, ενώ ο αριθμός των συνολικών εκμεταλλεύσεων είναι περίπου 11.400, οι οποίες είναι μικτής παραγωγικής κατεύθυνσης. Χαρακτηριστικά των φυλών που κυριαρχούν στην περιοχή είναι οι μέτριες αποδόσεις αναφορικά με την γαλακτοπαραγωγή, αλλά και ως προς την δυνατότητα κρεατοπαραγωγής. Ωστόσο, έχουν τη δυνατότητα να προσαρμόζονται στις τοπικές επικρατούσες συνθήκες της περιοχής με αποτέλεσμα να παράγονται ποιοτικά προϊόντα που έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι υπάρχουν και ορισμένες ενσταβλισμένες εκμεταλλεύσεις που έχουν ως στόχο την παραγωγή γάλακτος. Στην Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας υπάρχει ένας αριθμός χοιροτροφικών μονάδων που φθάνει τις 1.200, ενώ υπάρχουν και 40 μονάδες ενσταβλισμένες εντατικής εκτροφής. Τέλος, να επισημάνουμε ότι στην ίδια Π.Ε. υπάρχουν και 25 μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας, με ετήσια παραγωγή ιδιαίτερα σημαντική (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015:324-348).

Στην Π.Ε. Αχαΐας είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη η βοοτροφία, η οποία μπορεί να διαχωριστεί σε δύο επιμέρους κατηγορίες, όπου στην πρώτη βρίσκεται η εντατική ενσταβλισμένη βουτροφία, που έχει κατεύθυνση γαλακτοπαραγωγική, καθώς και κρεατοπαραγωγική και αναπτύσσεται στις πεδινές περιοχές των Πατρών και της Δυτικής Αχαΐας, ενώ στη δεύτερη κατηγορία βρίσκεται η αγελαία κτηνοτροφία, που αναπτύσσεται κυρίως στις ορεινές περιοχές, δίνοντας έμφαση στην κρεατοπαραγωγή. Ακόμη, στην Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη η χοιροτροφία αλλά ούτε και η ιχθυοκαλλιέργεια (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015:266-295).

Όσον αφορά την κτηνοτροφία στην Περιφερειακή Ενότητα Ηλείας, η βοοτροφία είναι αναπτυγμένη σε καθεστώς εντατικής εκμετάλλευσης για γαλακτοπαραγωγή αλλά και για κρεατοπαραγωγή, ενώ αναπτύσσεται κυρίως στις πεδινές περιοχές, ενώ η αιγοπροβατοτροφία παρουσιάζει παρόμοια χαρακτηριστικά με τις υπόλοιπες Περιφερειακές Ενότητες. Στον πίνακα 2.5 που ακολουθεί παρουσιάζεται η ετήσια παραγωγή κρέατος και γάλακτος σε ολόκληρη την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, με βάση τα στοιχεία του ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ για το έτος 2013 (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015:266-295).

Πίνακας 2.4: Στοιχεία για την ετήσια παραγωγή γάλακτος και κρέατος στην Περιφέρεια Δυτική Ελλάδα για το έτος 2013¹⁰

Ετήσια παραγωγή	Ποσότητα
Βοοειδή ελληνικά	800 τόνοι
Βοοειδή Ε.Ε. ελληνικής εκτροφής	1.403 τόνοι
Αιγοπρόβατα ελληνικά	3.508 τόνοι
Αιγοπρόβατα προέλευσης Ε.Ε.	196 τόνοι
Χοιρινά ελληνικά	6.157 τόνοι
Πρόβειο γάλα	93.555 τόνοι
Γίδινο γάλα	14.530 τόνοι

Ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει στον κλάδο της μελισσοκομίας στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, καθώς εξαιτίας των ιδιαίτερων γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών της περιοχής και των κλιματικών συνθηκών το μέλι που παράγεται είναι εξαιρετικής ποιότητας. Οι Περιφερειακές Ενότητες όπου αναπτύσσεται σε μεγαλύτερο βαθμό η μελισσοκομία είναι η Π.Ε. Αιτωλοακαρνανίας και η Π.Ε. Αχαΐας, με την πρώτη να έχει περίπου 750 μελισσοκόμους και η δεύτερη περίπου 700 ενεργούς μελισσοκόμους, είτε αυτοί είναι επαγγελματίες, είτε ερασιτέχνες και μάλιστα με αυξητικές τάσεις. Στην Π.Ε. Ηλείας η ενασχόληση με την μελισσοκομία έχει μικρότερη ένταση, με τους μελισσοκόμους να μην ξεπερνούν τους 400 (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015:266-295).

¹⁰ Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2015. *Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας 2014-2019*. Πάτρα : Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

2.3 Δράσεις που έχουν υλοποιηθεί

2.3.1 «Αγροδιατροφική Σύμπραξη Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας»

Με βάση την δυνατότητα που δόθηκε για την Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση να προχωρήσει στην σύσταση αγροδιατροφικών συμπράξεων, από τον αντίστοιχο Νόμο που ψηφίστηκε το 2011, η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, προχώρησε στην σύσταση της Αγροδιατροφικής Σύμπραξης το 2017. Οι συμμετέχοντες στην προσπάθεια αυτή είναι οι παραγωγικοί, οι επιστημονικοί και οι επαγγελματικοί φορείς που ασχολούνται με τον κλάδο της αγροδιατροφής (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2017).

Ειδικότερα, στην Αγροδιατροφική Σύμπραξη συμμετέχουν οι Δήμοι που υπάγονται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, με ενεργότερο ρόλο να έχουν οι αμιγώς αγροτικοί Δήμοι, οι Συλλογικές Αγροτικές Οργανώσεις (ΣΑΟ), της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, οι ομάδες παραγωγών, καθώς και οι υφιστάμενες αγροτικές εταιρικές συμπράξεις. Επιπλέον, συμμετέχουν φορείς από τον χώρο της βιομηχανίας και του εμπορίου προϊόντων αγροδιατροφής που δραστηριοποιούνται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, αλλά και στον κλάδο της μεταποίησης και τυποποίησης. Ιδιαίτερα σημαντική για την επιτυχία του εγχειρήματος είναι η συμμετοχή των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων που λειτουργούν στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, καθώς και των Ερευνητικών Κέντρων, τα οποία εξειδικεύονται στην παραγωγή αλλά και στην εμπορία αγροτικών προϊόντων. Παράλληλα, στην προσπάθεια αυτή μπορούν να συμμετέχουν και άλλοι φορείς από τον τομέα των υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα εκπρόσωποι του τουριστικού κλάδου, ο οποίος προμηθεύεται σημαντικές ποσότητες προϊόντων αγροδιατροφής για να καλύψει τις ανάγκες του (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2011: 47-51).

Οι κυριότεροι στόχοι της Αγροδιατροφικής Σύμπραξης, όπως αυτοί προσδιορίστηκαν κατά την σύστασή της, είναι οι ακόλουθοι:

- Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων που παράγονται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, μέσω της διάχυσης της έρευνας και της καινοτομίας αφενός στο στάδιο της παραγωγής τους, αφετέρου δε στο στάδιο της προώθησης και του marketing.

- Η ανάδειξη, η προβολή και η προώθηση των προϊόντων αγροδιατροφής που παράγονται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.
- Η παροχή των κατάλληλων υπηρεσιών τεκμηρίωσης, υποστήριξης αλλά και προώθησης των προϊόντων αγροδιατροφής της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2017).

Η Αγροδιατροφική Σύμπραξη Δυτικής Ελλάδας αναπτύσσει ήδη και μπορεί να αναπτύξει ακόμα περισσότερο μια σειρά από δράσεις όπως είναι η καθιέρωση ετησίων εκδηλώσεων και εορτών που θα έχουν ως θέμα είτε ένα προϊόν, είτε μια ομάδα προϊόντων, προκειμένου να προβληθούν περαιτέρω τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι μοναδικές ιδιότητες του κάθε προϊόντος. Επίσης, μέσω της Αγροδιατροφικής Σύμπραξης καθίσταται ευκολότερη και περισσότερο οργανωμένη η συμμετοχή των μελών της σε εκθέσεις αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, οι οποίες διεξάγονται τόσο εντός Ελλάδος, όσο και εκτός Ελλάδος κυρίως. Στα πλαίσια αυτά, η Αγροδιατροφική Σύμπραξη Δυτικής Ελλάδας μπορεί να βελτιώσει την δικτύωση μεταξύ των επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε αυτή, με αντίστοιχες επιχειρήσεις, ενώσεις και δίκτυα επιχειρήσεων, είτε από την Ελλάδα, είτε από χώρες του εξωτερικού, όπου επιδιώκουν οι εν λόγω φορείς να πραγματοποιήσουν εξαγωγές. Επιπροσθέτως, μέσω της σύμπραξης, καθίσταται πιο εύκολη η προώθηση και εφαρμογή διαδικασιών πιστοποίησης, όπως είναι τα συστήματα HACCP, τα συστήματα ISO κτλ., ενώ παράλληλα μπορούν να δημιουργηθούν επισκέψιμα αγροκτήματα και εκθετήρια τοπικών προϊόντων, που θα μπορούν να επισκέπτονται οι τουρίστες της περιοχής (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2011: 47-51).

2.3.2 «Σύμφωνο Ποιότητας Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας»

Μια νέα πρωτοβουλία που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια από τις Περιφέρειες της χώρας είναι η δημιουργία ενός «Σύμφωνου Ποιότητας» και πρόκειται για καινοτόμους θεσμούς, που έχουν ως στόχο την αξιοποίηση και ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας των αγροδιατροφικών προϊόντων, ενισχύοντας συνάμα την βιώσιμη ανάπτυξη. Το Σύμφωνο Ποιότητας της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, αποσκοπεί στην ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των τοπικών φορέων, των επιχειρήσεων αλλά

και της κοινωνίας των πολιτών, με τις κυριότερες προτεραιότητες να είναι οι ακόλουθες:

- Η προώθηση της τοπικής διατροφικής παράδοσης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας ως τρόπος ζωής.
- Η προβολή της παραδοσιακής διατροφής της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, ως ένα τρόπο υγιεινής διαβίωσης, που συμβάλλει τόσο στην πρόληψη ασθενειών, όσο και στην θεραπεία.
- Η βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων αγροδιατροφής, τόσο σε επίπεδο πρωτογενούς παραγωγής, όσο και σε επίπεδο μεταποίησης.
- Η σύνδεση του παραδοσιακού τρόπου διατροφής της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, με τον πολιτισμό της περιοχής και τις τοπικές αξίες.
- Η προσπάθεια ενίσχυσης του γαστρονομικού τουρισμού, ο οποίος θα στηρίζεται στα παραδοσιακά αγροτικά προϊόντα καθώς και στην γαστρονομική παράδοση της ευρύτερης περιοχής της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2011:51-54).

2.3.3 Το «Καλάθι Προϊόντων της Περιφέρειας»

Το «Καλάθι Προϊόντων της Περιφέρειας», συνιστά μια πρωτοβουλία που έχουν αναπτύξει όλες οι Περιφέρειες προκειμένου να ενισχύσουν την αγροτική και κτηνοτροφική τους παραγωγή, όπως επίσης και να βελτιώσουν τα επίπεδα ανταγωνιστικότητας των προϊόντων που παράγονται στα όρια τους, καθώς και των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στους τομείς αυτούς. Επίσης, οι πρωτοβουλίες αυτές αποσκοπούν στην σύνδεση του πρωτογενούς τομέα με την μεταποίηση, αλλά και στην ενίσχυση των εξαγωγικών δραστηριοτήτων στον τομέα της αγροδιατροφής. Στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, έχει αναπτυχθεί το «Καλάθι Προϊόντων Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας», στα πλαίσια του οποίου έχει αναπτυχθεί μια ηλεκτρονική πλατφόρμα, καθώς και εξειδικευμένες ηλεκτρονικές υπηρεσίες, οι οποίες αποτυπώνουν το φάσμα των αγροτικών προϊόντων, όσο και των προϊόντων που έχουν προέλθει από μεταποιητικές διαδικασίες (Επιμελητήριο Αιτωλοακαρνανίας, 2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης

3.1 Γενικά

Είναι γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επικεντρωθεί στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που στηρίζεται στην γνώση, στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς επίσης στην έρευνα και την καινοτομία. Οι στόχοι που τέθηκαν στα πλαίσια της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» ήταν αλληλένδετοι μεταξύ τους και αφορούν την έξυπνη ανάπτυξη, η οποία στηρίζεται στην οικονομία της γνώσης και στην καινοτομία, την βιώσιμη ανάπτυξη, όπου δίνεται βάση στην προώθηση μιας ανταγωνιστικής οικονομίας η οποία είναι σε θέση να εκμεταλλεύεται με αποτελεσματικό τρόπο τους διαθέσιμους πόρους, μειώνοντας σε μεγάλο βαθμό τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, όπως είναι για παράδειγμα οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Τέλος, ο τρίτος στόχος αφορούσε την ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, προκειμένου να μπορεί να επικρατήσει μια οικονομία με υψηλά ποσοστά απασχόλησης ενισχύοντας την κοινωνική αλλά και την γεωγραφική συνοχή (Sandu, 2012:236-242).

3.2 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης στην Ευρώπη

Στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η εστίαση στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, η οποία θα έχει ως βάσεις το ανθρώπινο δυναμικό, την έρευνα αλλά και την καινοτομία. Με βάση την στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Ευρώπη 2020», έχουν τεθεί τρεις προτεραιότητες που είναι οι ακόλουθες (Φερόνας, 2013: 54-69) :

- Η «Έξυπνη ανάπτυξη», που στηρίζεται στην γνώση και στην καινοτομία.
- Η «Βιώσιμη ανάπτυξη», που έχει ως στόχο την προώθηση μιας «πράσινης» οικονομίας που θα είναι περισσότερο αποδοτική και ανταγωνιστική, ενώ ταυτόχρονα θα καταφέρνει να επιτύχει τους περιβαλλοντικούς στόχους που έχουν τεθεί.
- Η «Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς», που προωθεί την απόκτηση νέων δεξιοτήτων, την καλλιέργεια της δημιουργικότητας και την προσφορά

θέσεων εργασίας, έτσι ώστε να υπάρξει ενδυνάμωση της κοινωνικής, αλλά και της εδαφικής συνοχής.

Προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο επιτυγχάνονται οι συγκεκριμένοι στόχοι που έχουν τεθεί, δημιουργήθηκαν πέντε αντιπροσωπευτικοί ποσοτικοί στόχοι, των οποίων η εφαρμογή αφορά το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα, οι συγκεκριμένοι στόχοι ανέφεραν ότι το 75% του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών θα πρέπει να εργάζεται και το 3% του ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα πρέπει να διοχετεύεται σε δραστηριότητες που αφορούν την Έρευνα και Ανάπτυξη. Επίσης, τέθηκε ο στόχος 20/20/20 που αφορά το κλίμα και την ενέργεια, καθώς και ο στόχος που προσδιορίζει ότι το ποσοστό των ατόμων που προβαίνουν στην εγκατάλειψη της σχολικής εκπαίδευσης, θα πρέπει να βρίσκεται σε επίπεδα κάτω από 10%, ενώ το 40% των ατόμων που ανήκουν στη νέα γενιά θα πρέπει να είναι κάτοχοι πτυχίου ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης. Ο τελευταίος στόχος που τέθηκε αφορά τον περιορισμό των ατόμων που βρίσκονται υπό καθεστώς φτώχειας κατά είκοσι εκατομμύρια (Γενική Γραμματεία Έρευνας & Τεχνολογίας, 2015:42).

Για να μπορέσει να πετύχει τους στόχους που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την εργασία και ανάπτυξη, προχώρησε στην υιοθέτηση της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης, η οποία μπορεί να συμβάλει στην Πολιτική Συνοχής της Ε.Ε.. Στο πλαίσιο αυτό το κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και ειδικότερα η κάθε Περιφέρεια, προχώρησαν στην διαμόρφωση μιας στρατηγικής, προκειμένου να μπορέσουν να λάβουν την κατάλληλη χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω της αξιοποίησης των πόρων που είναι διαθέσιμοι στα διαρθρωτικά ταμεία.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Στρατηγική Έξυπνης εξειδίκευσης (RIS3), έχει άμεση σχέση με τις προτεραιότητες που θέτει η Στρατηγική Ευρώπη 2020. Ειδικότερα, η έξυπνη εξειδίκευση έχει να κάνει με το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς η ανάπτυξη της οικονομίας σχετίζεται άμεσα με την γνώση και την καινοτομία. Επιπλέον, η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς προάγει την μετάβαση του αναπτυξιακού μοντέλου σε μια οικονομία όπου γίνεται αποδοτική χρήση των πόρων και υπάρχουν χαμηλές εκπομπές άνθρακα. Ακόμη, η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, συμβάλλει στην ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς εντός των Περιφερειών, ενισχύοντας την εδαφική συνοχή, ενώ ενισχύει σημαντικά την ανάπτυξη δεξιοτήτων των

εργαζομένων, αλλά και την ανάπτυξη της κοινωνικής καινοτομίας (Sandu, 2012:232-242).

3.3 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης στην Ελλάδα

Η εφαρμογή της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης στην Ελλάδα, επιδιώκει την βελτίωση της θέσης της ελληνικής οικονομίας, καθώς επίσης και την αναβάθμιση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού. Επίσης, στόχος είναι η δημιουργία και διατήρηση βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, οι οποίες θα δημιουργηθούν εντός μιας οικονομίας που θα στηρίζεται στην εξωστρέφεια, στην καινοτομία και στην ανταγωνιστικότητα και θα επιδιώκει την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, καθώς και την επίτευξη αειφόρου ανάπτυξης. Στο πλαίσιο της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης, επιλέχθηκαν από την Ελλάδα, πέντε χρηματοδοτικές προτεραιότητες που ήταν οι ακόλουθες:

- Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, δίνοντας έμφαση στις Μικρό-Μεσαίες Επιχειρήσεις, έτσι ώστε να μπορέσει να πραγματοποιηθεί επιτυχώς η μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, που θα στηρίζεται στην καινοτομία και στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας για την χώρα.
- Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, έτσι ώστε να μπορέσει να καταστεί ευκολότερη η κοινωνική ενσωμάτωση σημαντικής μερίδας του πληθυσμού.
- Η προστασία του περιβάλλοντος, προκειμένου να γίνει η μετάβαση σε μια οικονομία που είναι φιλικότερη προς το περιβάλλον.
- Η ανάπτυξη, ο εκσυγχρονισμός, καθώς και η συμπλήρωση των υποδομών, προκειμένου να υπάρξει οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.
- Η βελτίωση της θεσμικής επάρκειας, καθώς και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, 2015:39).

3.4 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Πριν αναπτύξουμε τα όσα προβλέπει η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, θα πρέπει να αναφερθούμε στις επιδόσεις της έρευνας και ανάπτυξης τόσο στην Ελλάδα όσο και συγκεκριμένα στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ειδικότερα, θα πρέπει να τονίσουμε ότι στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παράγεται ιδιαίτερα σημαντική ερευνητική δραστηριότητα, καθώς υπάρχει μεγάλος αριθμός ερευνητικών και εκπαιδευτικών υποδομών. Ωστόσο, ο τομέας της έρευνας, παρόλο που υπάρχουν οι αντίστοιχες υποδομές, δεν παρουσιάζει την αναμενόμενη αποτελεσματικότητα (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2014:37-44).

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να κάνουμε στις υποδομές έρευνας και καινοτομίας, όπου με βάση και τις πρόσφατες αλλαγές που έγιναν στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, πλέον λειτουργούν τρία κρατικά Α.Ε.Ι., εκ των οποίων δύο είναι Πανεπιστήμια, το Πανεπιστήμιο Πατρών και το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) και το τρίτο είναι το ΑΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας. Ακόμη, εντός των ορίων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας λειτουργούν τρία Ερευνητικά Ινστιτούτα τα οποία είναι τα ακόλουθα:

- Το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων (Ι.Τ.Υ.Ε.)
- Το Ινστιτούτο Βιομηχανικών Συστημάτων (ΕΚ ΑΘΗΝΑ/ΙΝ.ΒΙ.Σ.)
- Το Ινστιτούτο Επιστημών Χημικής Μηχανικής (ΙΤΕ/ΙΕΧΜΗ)

Επιπροσθέτως, στις υποδομές έρευνας και καινοτομίας εντάσσονται τα ερευνητικά εργαστήρια του Πανεπιστημίου Πατρών, που επικεντρώνονται στους τομείς των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), στους τομείς της βιοϊατρικής και στον τομέα των μεταφορών και logistics. Η ερευνητική δραστηριότητα στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ενισχύεται από τις οργανωμένες βιομηχανικές υποδομές που είναι η ΒΙΠΕ Πάτρας, η ΒΙΟΠΑ Πάτρας καθώς και η ΝΑΒΙΠΕ Αστακού Αιτωλοακαρνανίας. Τέλος, παροχή στήριξης σε νέες επιχειρήσεις παρέχουν το Επιστημονικό Πάρκο Πατρών καθώς και το Patras InnoHub (Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, 2015:87).

Ακόμη, στην ευρύτερη περιοχή της Πάτρας, κοντά στο Πανεπιστήμιο Πατρών, στο Τεχνολογικό Πάρκο και στο Ινστιτούτο Βιομηχανικών Συστημάτων, βρίσκονται

14 επιχειρήσεις και 10 ερευνητικούς φορείς, των οποίων η λειτουργία εντάσσεται στο πλαίσιο του Συνεργατικού Σχηματισμού Συστημάτων και Εφαρμογών Νάνο/Μικροηλεκτρονικής mi-cluster, το οποίο αριθμεί 130 μέλη σε ολόκληρη την Ελλάδα. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο τομέας της νανο/μικροηλεκτρονικής έχει παράδοση στην περιοχή της Πάτρας και για το λόγο αυτό συνέβαλε στην προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην περιοχή (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2014:26-34).

3.5 Σχέση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης και αγροτικής παραγωγής

Στόχος της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης στον τομέα της αγροδιατροφής είναι η υπερνίκηση των δομικών αδυναμιών που έχει ο τομέας αυτός και η μετατροπή τους ουσιαστικά σε συγκριτικά πλεονεκτήματα, κάτι που μπορεί να γίνει μέσω της ανάπτυξης της έρευνας και της καινοτομίας. Έτσι, θα καταστεί δυνατό τα προϊόντα αγροδιατροφής να εισέλθουν σε εξειδικευμένες αγορές, έχοντας υψηλότερες τιμές από αυτές που έχουν σήμερα, είτε αυτές αφορούν τα νωπά προϊόντα, είτε τα μεταποιημένα αγροτικά προϊόντα. Επιπλέον, επιδιώκεται στα πλαίσια της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης η στρατηγική διαφοροποίησης η οποία θα στηρίζεται στην ποιότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν τα προϊόντα αγροδιατροφής, όπως είναι η γεύση, το άρωμα, η θρεπτική αξία, καθώς και η συμβολή τους σε ένα τρόπο ζωής περισσότερο υγιεινό, αλλά και η σύνδεσή τους με την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό της κάθε περιοχής που τα παράγει (Foray, et al., 2012: 26-39).

Οι περιφέρειες, στα πλαίσια της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης, εστιάζουν στην παραγωγή προϊόντων υψηλής αξίας τα οποία θα παράγονται από πρώτες ύλες ελληνικής προέλευσης. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα τρόφιμα για την Ελλάδα αποτελούν σημαντικά εξαγωγικά προϊόντα για το σύνολο σχεδόν των περιφερειών, όπως επίσης και οι υδατοκαλλιέργειες. Ο τομέας της αγροδιατροφής σχετίζεται άμεσα με την βιοποικιλότητα, τόσο των χερσαίων, όσο και των θαλάσσιων υποσυστημάτων, καθώς επίσης και με τον τομέα της φυτοπροστασίας. Ειδικότερα, στα πλαίσια της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης επιδιώκεται η διατήρηση και η

αξιοποίηση της ελληνικής βιοποικιλότητας, καθώς και η δημιουργία και η ανάδειξη νέων προϊόντων, υψηλής προστιθέμενης αξίας, τα οποία βρίσκουν φαρμακευτικές, διατροφικές και αγροχημικές εφαρμογές. Ακόμη, επιδιώκεται η βιώσιμη εκμετάλλευση των θαλάσσιων βιολογικών πόρων της περιοχής της Μεσογείου, καθώς και η αξιοποίηση του θαλάσσιου πλούτου, έτσι ώστε να προκύψουν πολλαπλά οφέλη, αφενός για τις υδατοκαλλιέργειες, αφετέρου δε για την προστασία και ανάδειξη του θαλάσσιου περιβάλλοντος (Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, 2015:69).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Αξιολόγηση εφαρμογής της ΚΑΠ και της σχέσης που υπάρχει με την Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης

4.1 Αξιολόγηση εφαρμογής της ΚΑΠ

Στόχος της εφαρμογής της ΚΑΠ πλέον, και ακόμα περισσότερο στην επόμενη προγραμματική περίοδο αποτελεί η αύξηση της αποτελεσματικότητας των άμεσων ενισχύσεων αλλά και ευρύτερα των πόρων που διοχετεύονται στα κράτη-μέλη, έτσι ώστε τα κράτη αυτά να εφαρμόζουν πολιτικές που συμβάλλουν στην επίτευξη των κοινών στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Latruffe & Desjeux, 2016:15-28).

Ένα δείκτης αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και συγκεκριμένα των άμεσων ενισχύσεων είναι ο δείκτης της Ακαθάριστης Αξίας Γεωργικής Παραγωγής ως προς την Αξία των Άμεσων Ενισχύσεων, ο οποίος αποτυπώνει την αξία της γεωργικής παραγωγής για κάθε ευρώ που καταβάλλεται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο, προκειμένου να ενισχυθεί το γεωργικό εισόδημα. Υψηλότερες τιμές στον συγκεκριμένο δείκτη παρουσιάζει η Ολλανδία (34,18€), η Μάλτα (24,67€), το Βέλγιο (16,97€), ενώ η χαμηλότερη τιμή του συγκεκριμένου δείκτη παρουσιάζεται στην Ελλάδα (4,62€), στην Σλοβακία (5,37€), στην Τσεχία (5,47€) κτλ. (Latruffe & Desjeux, 2016:15-28). Το γεγονός αυτό σίγουρα θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού για την ελληνική αγροτική πολιτική και τις μελλοντικές εξελίξεις, καθώς είναι φανερό ότι απαιτούνται σημαντικές θεσμικές και οργανωτικές παρεμβάσεις, έτσι ώστε να υπάρξει βελτίωση της αποδοτικότητας.

Επιπροσθέτως, υπάρχει ο δείκτης της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας Γεωργικής Παραγωγής, ως προς την Αξία των Άμεσων Ενισχύσεων και εκφράζει την προστιθέμενη αξία που παράγεται για κάθε ένα ευρώ στήριξης του εισοδήματος των αγροτών. Όπως και στον προηγούμενο δείκτη έτσι και εδώ στην πρώτη θέση βρίσκεται η Ολλανδία με τιμή 13,22€, ενώ ακολουθούν η Μάλτα και η Ιταλία. Από την άλλη, στα χαμηλότερα επίπεδα βρίσκονται η Σλοβακία με τιμή 1,39€, η Τσεχία και η Ιρλανδία. Η Ελλάδα βρίσκεται στην 22^η θέση μεταξύ των κρατών μελών με την τιμή του δείκτη να βρίσκεται στα 2,5€, δηλαδή για κάθε ευρώ που επιδοτείται ο

Έλληνας παραγωγός, δημιουργεί προστιθέμενη αξία ύψους 2,5€ στο ΑΕΠ της χώρας (Rizov, et. al., 2013: 537-557). Οι δείκτες αυτοί πέρα από τον τρόπο υπολογισμού των δικαιωμάτων, σχετίζονται άμεσα με τις πρακτικές οργάνωσης, αλλά και καλλιέργειας που εφαρμόζουν οι διάφορες χώρες, καθώς και με τον βαθμό στον οποίο έχουν υιοθετήσει την καινοτομία.

Αναφορικά με το «πρασίνισμα» το οποίο προβλέπεται στην ΚΑΠ 2014-2020, κατά γενική ομολογία σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαπιστώνεται ότι η προστασία του περιβάλλοντος τις περισσότερες φορές αποτελεί επικουρικό στόχο. Παρά τις προβλέψεις για την ορθή πρακτική της διαχείρισης των λιπασμάτων και των φυτοφαρμάκων, το διοικητικό κόστος φαίνεται να αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την διενέργεια των σχετικών ελέγχων. Επιπροσθέτως, στα θετικά των μέτρων που περιλαμβάνει η νέα ΚΑΠ και δύναται να ευνοήσουν σε μεγάλο βαθμό και την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, είναι η βελτίωση των εδαφών, εξαιτίας του συνδυασμού και του τρόπου των καλλιεργειών που προβλέπονται, καθώς και η αποφυγή σοβαρών προβλημάτων όπως είναι για παράδειγμα η διάβρωση. Ακόμη, μέσω της διαφοροποίησης των καλλιεργειών ενισχύεται η βιοποικιλότητα της περιοχής, γεγονός που συμβάλλει στην βελτίωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Επιπλέον, με τους φιλικότερους τρόπους καλλιέργειας που προσφέρει η νέα ΚΑΠ, ενισχύει τάσεις περιορισμού της κατανάλωσης ύδατος, καθώς και της χρήσης λιγότερων χημικών και λιπασμάτων, γεγονός που επιδρά στην ποιότητα των προϊόντων, καθώς επίσης και στις πιθανές αγορές που μπορούν να απευθυνθούν αυτά (European Commission, 2017:84-87). Για παράδειγμα, καλλιεργώντας ελιές με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον ή ακόμα και βιολογικό, δημιουργείται η δυνατότητα αύξησης της τιμής του λαδιού που παράγεται από αυτές και επανατοποθέτησής τους στις αγορές βιολογικών προϊόντων.

Ιδιαίτερα σημαντική καλλιέργεια για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, όπως έχει ήδη αναφερθεί είναι η ελιά, με αποτέλεσμα να πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στην διαμόρφωση της νέας ΚΑΠ που θα ισχύσει μετά το 2020, λαμβάνοντας υπόψη το οικονομικό περιβάλλον, στο οποίο καλούνται οι ελαιοπαραγωγοί της Δυτικής Ελλάδας να δραστηριοποιηθούν. Στην κατεύθυνση αυτή έχουν ήδη παρουσιαστεί προτάσεις, όπως είναι η βελτίωση τους συστήματος διαχείρισης κινδύνων, κάτι που μπορεί να επιτευχθεί με την ταχύτερη ενεργοποίηση αλλά και την βελτίωση των

υφιστάμενων μέτρων, όπως είναι οι άμεσες πληρωμές και η δημιουργία δικτύων ασφαλείας. Επιπλέον, ιδιαίτερα σημαντικό κρίνεται το γεγονός να εξακολουθήσουν να υπάρχουν οι χρηματοδοτήσεις που αφορούν τις Οργανώσεις Ελαιουργικών Φορέων, έτσι ώστε να υλοποιούν αυτές με τη σειρά τους τα τριετή προγράμματα εργασίας (Αντωνίου, 2018).

Μέσω της εφαρμογής της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, δύναται να υπάρξει ενίσχυση της δύναμης του παραγωγού ως μέλους της αγροδιατροφικής αλυσίδας κυρίως μέσω της ένταξής του σε ομάδες παραγωγών, αλλά και μέσω της συμμετοχής του σε cluster (συστάδες) επιχειρήσεων, που όπως αναφέρθηκε μπορούν να δημιουργηθούν εντός των ορίων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Ταυτόχρονα, μέσω των σχετικών δράσεων που αναφέρθηκαν και εστιάζουν στην αντικατάσταση ή στην επένδυση σε τεχνολογική υποδομή, δίνεται η δυνατότητα μείωσης τους κόστους παραγωγής τόσο των γεωργικών, όσο και των κτηνοτροφικών προϊόντων, ενώ στα θετικά της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής είναι η δυνατότητα παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών, οι οποίες θα καλύπτουν όλο το φάσμα της παραγωγικής αλυσίδας (European Commission, 2017:201-207).

Ακόμη, από την υλοποίηση του προγράμματος που χρηματοδοτεί νέους αγρότες, διαπιστώνεται ότι δόθηκε έμφαση στην ανανέωση του ηλικιακού δυναμικού, το οποίο ασχολείται με την αγροτική παραγωγή, έτσι ώστε, αφενός να δημιουργηθούν οι βάσεις για πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στο μέλλον, αφετέρου να περιοριστούν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων.

4.2 Σχέση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης – Αγροτικής πολιτικής

Είναι γεγονός ότι η έννοια της έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης, έχει τεθεί στο επίκεντρο της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και αποτελούν μάλιστα αμοιβαία ενισχυόμενες προτεραιότητες, προκειμένου να επιτευχθούν οι αναπτυξιακοί στόχοι που έχουν τεθεί. Ουσιαστικά, μέσω της επίτευξης των στόχων, μπορεί να επέλθει και μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των κεντρικών και των περιφερειακών περιοχών (Naldi, et al., 2015:90-101).

Η έξυπνη ανάπτυξη δεν μπορεί να προσδιοριστεί ακόμα με απόλυτη σαφήνεια, ωστόσο επιτυγχάνοντας μια περιοχή τους στόχους που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση περί έξυπνης ανάπτυξης, μπορεί να ειπωθεί ότι βρίσκεται σε αυτή τη τροχιά. Αναφορικά με την έξυπνη αγροτική ανάπτυξη, αυτή φαίνεται να υπερτερεί σε περιοχές που είναι περισσότερο αστικοποιημένες, καθώς εκεί παρουσιάζονται μεγαλύτερες οικονομίες κλίμακας που δημιουργούν και τις αντίστοιχες αναπτυξιακές προοπτικές. Επίσης, η έξυπνη αγροτική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί σε περιοχές όπου επικρατούν φυσικές και ψυχαγωγικές ανέσεις, όπως επίσης και δημιουργικές οικονομίες. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι μέσω της ΚΑΠ και ιδίως μέσω του χρηματοδοτικού προγράμματος Leader, δίνεται η δυνατότητα διαμόρφωσης των κατάλληλων ψυχαγωγικών ανέσεων. Μια ακόμη παράμετρος για την επίτευξη της έξυπνης αγροτικής ανάπτυξης είναι η δυνατότητα αξιοποίησης της γνώσης και της κινητικότητας (Scott, 2001: 53-67). Για την αξιοποίηση της γνώσης που παράγεται στον ακαδημαϊκό χώρο, η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, περιέχει δράσεις αξιοποίησης, έτσι ώστε να υπάρξουν οφέλη στην παραγωγική οικονομία.

Πιο αναλυτικά, μέσω των οικονομιών συσσώρευσης οι επιχειρήσεις επωφελούνται σε μεγαλύτερο βαθμό, σε σχέση με το να βρίσκονται διάσπαρτες σε μια γεωγραφική περιοχή. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει κάτι τέτοιο είναι οι ακόλουθοι (Nathan & Overman, 2013: 383-404):

- Το κόστος μεταφοράς των παραγόμενων προϊόντων αλλά και των πρώτων υλών μειώνεται σε μεγάλο βαθμό και εφόσον οι επιχειρήσεις βρίσκονται κοντά στις πρώτες ύλες, τότε το κόστος μειώνεται ακόμη περισσότερο.
- Οι επιχειρήσεις οι οποίες εγκαθίστανται κοντά σε άλλες με ομοειδές αντικείμενο, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στα Clusters, έχουν τη δυνατότητα να επωφελούνται από εκπαιδευμένο προσωπικό.
- Η εγκατάσταση των επιχειρήσεων σε μια πόλη-περιοχή, συμβάλλει στην διάδοση της γνώσης και στην μεταφορά τεχνογνωσίας, με αποτέλεσμα να υπάρχουν οφέλη τόσο για τις ίδιες τις επιχειρήσεις, όσο και για την πόλη-περιοχή στην οποία εγκαθίσταται.

Στην περίπτωση της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, η πόλη της Πάτρας ή πόλη του Αγρινίου θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως χώροι φιλοξενίας ενός Cluster επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της αγροδιατροφής, καθώς

διαθέτουν ακαδημαϊκά ιδρύματα με συναφή αντικείμενα, βρίσκονται πολύ κοντά σε αγροτικές περιοχές, ενώ διαθέτουν αρκετό πληθυσμό για να υπάρξουν και οι κατάλληλες συνέργειες τόσο κατά την διάρκεια παραγωγής των προϊόντων, όσο και σε όλο το μήκος της εφοδιαστικής αλυσίδας αυτών.

4.3 Η ΚΑΠ μετά το 2020

Όσο βρίσκεται σε εφαρμογή η ΚΑΠ 2014-2020, γίνονται διαρκώς διαβουλεύσεις εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ των θεσμικών οργάνων αλλά και όλων των αρμόδιων φορέων, έτσι ώστε να διαμορφωθεί η στόχευση και οι δράσεις της νέας ΚΑΠ, η οποία θα εφαρμοστεί μετά το 2020. Στόχος της επόμενης μέρας για την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί η αύξηση της παραγωγικότητας, έτσι ώστε αφενός να αυξηθεί η διατροφική επάρκεια, αφετέρου να προστατευτούν οι φυσικοί πόροι. Στις αρχές του 2017, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε σε διαβούλευση, αναφορικά με τα σημαντικότερα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζει ο αγροτικός κλάδος. Από την διαβούλευση αυτή προέκυψε ότι από τα πλέον σημαντικά εμπόδια είναι η έλλειψη γεωργικών εκτάσεων, το χαμηλό περιθώριο κέρδους, το οποίο σχετίζεται με τα υψηλά κόστη παραγωγής, οι διακυμάνσεις των τιμών εξαιτίας του ανταγωνισμού, καθώς επίσης και οι διοικητικές απαιτήσεις (European Parliament, 2018).

Μια τάση που θα συμπεριληφθεί όπως φαίνεται στην νέα ΚΑΠ μετά το 2020 είναι η γεωργία ακριβείας ή «έξυπνη» γεωργία, η οποία πρόκειται ουσιαστικά για τρόπους βελτιστοποίησης της διαδικασίας παραγωγής αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Παράλληλα, μέσω της «έξυπνης» γεωργίας, μπορούν να έχουν και οι καταναλωτές καλύτερη πληροφόρηση αναφορικά με τις παραγωγικές διαδικασίες, γεγονός που συμβάλλει στην βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων, καθώς επίσης και στην ασφάλεια των τροφίμων. Μεταξύ άλλων, στην πρόταση που έχει γίνει από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αναφορικά με την νέα ΚΑΠ μετά το 2020, προτείνεται οι μικρές και μεσαίες γεωργικές εκμεταλλεύσεις να λάβουν υψηλότερα επίπεδα ενίσχυσης, ενώ ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να υπάρξει και για την περαιτέρω ενίσχυση των νέων αγροτών, κάτι που βρίσκεται σε σύμπτωση και με την ισχύουσα ΚΑΠ (European Commission, 2018). Τα μέτρα αυτά αναμένεται να

ενισχύσουν και την Ελλάδα, η οποία διαθέτει ως επί το πλείστον μικρές εκμεταλλεύσεις, όπως επίσης και τα κίνητρα προς τους νέους παραγωγής αναμένεται να συμβάλλουν στην ενίσχυση της απασχόλησης από νέους.

Η Ελλάδα, στα πλαίσια των διαβουλεύσεων που πραγματοποιούνται για την διαμόρφωση της νέας ΚΑΠ συμμετέχει και έχει καταθέσει τις δικές της προτάσεις, με βάση την εμπειρία εφαρμογής της ΚΑΠ στην Ελλάδα, εδώ και αρκετά χρόνια. Πιο συγκεκριμένα η Ελλάδα προτείνει να διασφαλιστεί το επίπεδο χρηματοδότησης στα επίπεδα που αυτό βρίσκεται σήμερα κατ' ελάχιστο, έτσι ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει επαρκώς τις προκλήσεις, όπως είναι η διασφάλιση του αγροτικού εισοδήματος, η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, καθώς επίσης και η ενδυνάμωση της περιφερειακής ανάπτυξης. Επιπροσθέτως, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι θα πρέπει και στην νέα ΚΑΠ να διατηρηθούν οι δύο πυλώνες ενίσχυσης, δηλαδή οι άμεσες και οι έμμεσες ενισχύσεις, καθώς αυτοί λειτουργούν αλληλοσυμπληρωματικά για την επίτευξη των στόχων που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στον τομέα της γεωργίας. Ακόμη, οι ελληνικές θέσεις συμφωνούν με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως προς την διοχέτευση των άμεσων ενισχύσεων στους νεοεισερχόμενους, στις μειονεκτικές περιοχές, καθώς και στις μικρές και μεσαίες εκμεταλλεύσεις (yraithros.gr, 2018).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε ότι η Κοινή Αγροτική Πολιτική συμβάλλει στην ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής, σχεδόν από όταν δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι, την εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακολούθησε και η Κοινή Αγροτική Πολιτική, προσαρμοζόμενη στις εξελίξεις και στις ανάγκες της κάθε εποχής. Στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο, έχουν συντελεστεί σημαντικές αλλαγές σε σχέση με το παρελθόν ως προς τον τρόπο λειτουργίας της ΚΑΠ. Ειδικότερα, έχει δοθεί έμφαση στην προστασία του περιβάλλοντος, τόσο μέσω της ενίσχυσης που σχετίζεται με τις περιβαλλοντικές επιδόσεις (πρασίνισμα), όσο και με τα κίνητρα για την μείωση του ενεργειακού αποτυπώματος του αγροτικού τομέα. Παράλληλα, δίνεται έμφαση στην ενίσχυση των νέων αγροτών, έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί η πρόκληση της ηλικιακής ανανέωσης του αγροτικού πληθυσμού για το σύνολο των κρατών μελών. Επίσης, η ΚΑΠ που είναι σε ισχύ χρηματοδοτεί και δράσεις που ξεφεύγουν αμιγώς από την γεωργία, όπως για παράδειγμα ο τουρισμός μέσω των προγραμμάτων Leader, ωστόσο και οι κλάδοι αυτοί μπορούν να δημιουργήσουν ισχυρές συνέργειες με τομείς της αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής.

Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3), μια νέα πολιτική που εφαρμόζει η Ευρωπαϊκή Ένωση και αποσκοπεί στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των χωρών, μέσω της εκμετάλλευσης των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων και των αντίστοιχων συνεργειών που μπορεί να δημιουργήσει η κάθε χώρα και συγκεκριμένα η κάθε Περιφέρεια. Η στρατηγική αυτή, προτάσσει την σύνδεση όλων των κλάδων της οικονομίας, έτσι ώστε να δημιουργηθούν πολλαπλά οφέλη. Για παράδειγμα, σε επίπεδο μιας Περιφέρειας, μπορεί να αναπτυχθεί συνεργασία μεταξύ των ακαδημαϊκών και ερευνητικών ιδρυμάτων που διαθέτει, με τους αντίστοιχους παραγωγικούς φορείς, έτσι ώστε να αξιοποιείται η γνώση που παράγεται απευθείας στις επιχειρήσεις, προσφέροντάς τους ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα έναντι των ανταγωνιστών τους. Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης μπορεί να εφαρμοστεί με την χρήση ορισμένων εργαλείων, όπως είναι για παράδειγμα οι συστάδες επιχειρήσεων, όπου συμμετέχουν τα ακαδημαϊκά ιδρύματα, οι επιχειρήσεις, οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι φορείς της αλληλέγγυας οικονομίας και μέσω της συνεργασίας επιδιώκουν την μεγιστοποίηση του οφέλους τους.

Όπως διαπιστώθηκε στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, παράγει σημαντικό αριθμό αγροτικών προϊόντων, ενώ βρίσκεται στην 9^η θέση σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την απασχόληση στον κλάδο της γεωργίας. Στα θετικά στοιχεία της Περιφέρειας συγκαταλέγεται η πλούσια βιοποικιλότητα, όπως επίσης και οι πιστοποιήσεις, (π.χ. τα Προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης), ωστόσο παρά την ποικιλία των προϊόντων ο αγροτικός κλάδος της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα.

Τα τελευταία χρόνια, έχουν αναπτυχθεί σημαντικές πρωτοβουλίες που θα συμβάλλουν στην αύξηση της αξίας των προϊόντων και των υπηρεσιών του αγροτικού τομέα που παράγονται στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, όπως είναι για παράδειγμα η Αγροδιατροφική Σύμπραξη Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, καθώς επίσης και το «Καλάθι αγροτικών προϊόντων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας». Στο πλαίσιο αυτό, λαμβάνοντας υπόψη και την Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης που έχει σχεδιαστεί και υλοποιείται ήδη για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, μπορούν να υπάρξουν ακόμα περισσότερες συνέργειες, αξιοποιώντας τους διαθέσιμους πόρους όπως για παράδειγμα είναι οι πόροι της ΚΑΠ.

Στόχος της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας θα πρέπει να είναι η αύξηση της προστιθέμενης αξίας, η βελτίωση της ποιότητας και της ιχνηλασιμότητας των παραγόμενων προϊόντων, η ανανέωση του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στον τομέα της αγροτικής παραγωγής, η βελτίωση της προώθησης των προϊόντων. Παράλληλα, περαιτέρω έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην μείωση της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης της αγροτικής παραγωγής, γεγονός που συνάδει και με τους στόχους που έχει θέσει η ΚΑΠ αλλά και με τα χρηματοδοτικά εργαλεία που παρέχει. Ακόμη, αξιοποιώντας τα ακαδημαϊκά και εκπαιδευτικά ιδρύματα της Περιφέρειας, ο κλάδος της γεωργίας μπορεί να γίνει περισσότερο «έξυπνος», βελτιώνοντας τόσο το εισόδημα των παραγωγών όσο και την ποιότητα ζωής τους, ενώ ταυτόχρονα μεγάλη μπορεί να είναι και η συμβολή στην εθνική οικονομία.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνουμε ότι σε επίπεδο Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, αξιοποιώντας τόσο την Κοινή Αγροτική Πολιτική, όσο και την Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης, μπορεί να υπάρξουν πολλαπλασιαστικά οφέλη για το σύνολο σχεδόν

των κλάδων της οικονομίας που δραστηριοποιούνται στα όρια της Περιφέρειας και όχι μόνο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- European Commission - ΠΑΣΕΓΕΣ, 2014. *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική μετά το 2014- Ανάλυση προτάσεων και σεναρίων κατανομής των άμεσων ενισχύσεων*. Αθήνα: European Commission – ΠΑΣΕΓΕΣ.
- Fennel , R., 1999. *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο .
- Fennel , R., 1999. *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική - Συνέχεια και Αλλαγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο .
- Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας , 2015. *Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση 2014-2020*. Αθήνα : Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας .
- Δούκας , Ι., 2011. *Διδακτορική Διατριβή: Η Πολιτική Οικονομία της Μεταρρύθμισης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής*. Αθήνα: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών .
- Λεκκός , Η. & Λεβεντάκης , Α., 2015. *Η συμβολή και οι προοπτικές του αγροτροφικού τομέα στην Ελλάδα*. Αθήνα: Τράπεζα Πειραιώς .
- Μητσός, Α. και συν., 2012. *Μελέτη του ΕΛΙΑΜΕΠ για την Τράπεζα της Ελλάδος: Αξιολόγηση των επιδράσεων που έχουν ασκήσει στην πορεία της Ελληνικής οικονομίας οι πολιτικές που χρηματοδοτούνται από τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα : Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) .
- Παπαγεωργίου , Κ., 2007. *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική*. Στο: Ν. Μαραβέγιας & Μ. Τσινισιζέλης , επιμ. *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Παπαγεωργίου , Κ. & Σπαθής , Π., 1999. *Αγροτική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών .
- Παπαθανασίου , Β., 2017. *Στήριξη για επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις*. Πάτρα : Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.
- Παπαναγιώτου , Ε., 2010. *Οικονομική Παραγωγής Αγροτικών Προϊόντων*. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Γράφημα .
- Πέζαρος , Π. Δ., 2011. *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική: Εξέλιξη και Προοπτικές*. *Τριμηνιαία Πολιτική & Οικονομική Επιθεώρηση "Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική"*, pp. 182-198.
- Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας , 2014. *Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης για την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας*. Πάτρα : Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.
- Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας , 2015. *Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας 2014-2019*. Πάτρα : Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.
- Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2011. *Επιχειρησιακό Σχέδιο "Καλάθι Προϊόντων Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας"*. Πάτρα : Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

Ρέλιας , X., 2014. *Εφαρμογή της νέας ΚΑΠ 2014-2020 και εκτίμηση των επιπτώσεων στην αγροτική ζώνη της περιοχής των Θηβών με τη χρήση γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών..* Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο-Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών .

Σέμος , A., 2012. *Βασικές Αρχές Αγροτικής Πολιτικής - Τομείς Εφαρμογής και Κοινή Αγροτική Πολιτική.* Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις ΖΗΤΗ.

ΥΠ.Α.Α.Τ., 2009. *Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013.* Αθήνα: ΥΠ.Α.Α.Τ. - Ειδική Γραμματεία Προγραμματισμού και Εφαρμογών Γ' ΚΠΣ.

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων , 2010. *Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007-2013 (ΠΑΑ 2007-2013).* Αθήνα : Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Φερόνας , A., 2013. Η Κοινωνική διάσταση της "Ευρώπης 2020": Ρητορική και Πραγματικότητα.. *Κοινωνική Πολιτική*, pp. 54-69.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

European Commission , 2012. *The Common Agricultural Policy-A story to be continued.* Luxemburg: European Commission .

European Commission , 2017. *Evaluation study of the payment for agricultural practices beneficial for the climate and the environment.* Brussels : European Commission.

European Commission , 2015. *The Monitoring and Evaluation Framework for the Common Agricultural Policy.* Luxemburg : Publications Office of the European Union .

Foray , D., David , P. A. & Hall , B., 2012. Smart Specialization: the Concept. *Smart Specialization Conference, Sofia, (Bulgaria)*, pp. 26-39.

Latruffe , L. & Desjeux , Y., 2016. Common Agricultural Policy support, technical efficiency and productivity change in French agriculture. *Review of Agricultural, Food and Environmental Studies*, pp. 15-28.

Manos , B. και συν., 2014. Agro-energy districts contributing to environmental and social sustainability in rural areas: Evaluation of a local public–private partnership scheme in Greece. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* , pp. 85-95.

Naldi , L., Nilsson , P., Westlund , H. & Wixe, S., 2015. What is smart rural development?. *Journal of Rural Studies*, pp. 90-101.

Nathan , M. & Overman , H., 2013. Agglomeration, clusters and industrial policy.. *Oxf. Rev. Econ. Policy* , pp. 383-404.

Olper , A., Raimondi , V., Cavicchioli , D. & Mauro , V., 2014. Do CAP payments reduce farm labour migration? A panel data analysis across EU regions. *European Review of Agricultural Economics*, pp. 843-873.

Rizov , M., Pokrivcak , J. & Ciaian , P., 2013. CAP subsidies and productivity of the EU farms. *Journal of Agricultural Economics* , pp. 537-557.

Sandu , S., 2012. Emerging Markets Queries in Finance and Business-Smart specialization concept and the status of its implementation in Romania. *Procedia Economics and Finance* , pp. 236-242.

Scott , A. J., 2001. *Global City-regions: Trends, Theory, Policy*.. Oxford : Oxford University Press.

Van Zanten , B. T. και συν., 2013. European agricultural landscapes, common agricultural policy and ecosystem services: a review. *Agronomy for Sustainable Development*.

Ιστοσελίδες

European Commission , 2018. *EU Budget: the Common Agricultural Policy after 2020*.

[Ηλεκτρονικό]

Available at: https://ec.europa.eu/commission/news/eu-budget-common-agricultural-policy-after-2020-2018-jun-01_en

[Πρόσβαση 30 August 2018].

European Commission, 2017. *Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview_el

[Πρόσβαση 1 Απρίλιος 2018].

European Parliament , 2018. *Fact Sheets on the European Union: Towards a post-2020*

Common Agricultural Policy. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/113/towards-a-post-2020-common-agricultural-policy>

[Πρόσβαση 8 August 2018].

European Parliament. Directorate General for Internal Policies, Policy Department B, 2013. *European Council Conclusions on the Multiannual Financial Framework 2014-2020 and the CAP*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://www.europarl.europa.eu/the-secretary-general/en/organisation/directorate-general-for-internal-policies-of-the-union>

[Πρόσβαση 10 Ιουλίου 2018].

ypaithros.gr, 2018. *Οι θέσεις της Ελλάδας για τη νέα ΚΑΠ*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.ypaithros.gr/119006-2/>

[Πρόσβαση 12 Σεπτέμβριος 2018].

Αντωνίου , Μ., 2018. *Οι 6 προτάσεις των ευρωπαϊών ελαιοπαραγωγών για την ΚΑΠ μετά το 2020*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.ypaithros.gr/6-protaseis-elaioparagogon-cap-2020/>

[Πρόσβαση 9 Σεπτέμβριος 2018].

Επιμελητήριο Αιτωλοακαρνανίας , 2018. *Ηλεκτρονικό Καλάθι Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας*. [Ηλεκτρονικό]

Available at:

http://www.epimetol.gr/aitniaimages/EnimerotikoFylladio_F18048.pdf;jsessionid=C629185876B1D270B5F54CC1862AA991

[Πρόσβαση 17 Αύγουστος 2018].

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2017. *Αγροδιατροφική Σύμπραξη: «Ατμομηχανή» της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας στην αναβάθμιση του πρωτογενή τομέα, εργαλείο ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.pde.gov.gr/gr/enimerosi/deltia-typou/item/8050-agrodiatrofiki-sumpraxi-atmomixani-tis-perifereias-dytikis-elladas-stin-anabathmisi-toy-protogeni-tomea-ergaleio-antagonistikotitas-kai-exostreifeias.html>
[Πρόσβαση 17 Αύγουστος 2018].